

**BURSA BİRİNCİ AMATÖR LİGİNDEKİ
FUTBOLCULARIN ÖZYETERLİK VE
SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ**

Gökhan Çetinoğlu

Yüksek Lisans Tezi

**BURSA BİRİNCİ AMATÖR LİGİNDEKİ
FUTBOLCULARIN ÖZYETERLİK VE
SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ**

Gökhan Çetinoğlu

Yüksek Lisans Tezi

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı

Eskişehir, Mart 2016

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Serdar Kocaekşi

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezim boyunca ilgi ve desteğini esirgemeyen, değerli görüş ve önerilerini paylaşan danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Serdar Kocaekşi'ne, istatistik ve veri analizi planlamasında yardımlarını esirgemeyen sevgili dostum İzzet Kırkaya'ya çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimi ve tez süresi boyunca hep yanımda olan, yardımları ve sabrı için sevgili eşim Seda Çetinoğlu'na ayrıca çok teşekkür ederim.

Gökhan ÇETİNOĞLU

BURSA BİRİNCİ AMATÖR LİGİNDEKİ FUTBOLCULARIN ÖZYETERLİK VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Öfkenin saldırganlığa dönüşmesi kişilere maddi ve manevi zararlar vermektedir. Bir spor dalı ile meşgul olmanın saldırgan davranışlar üzerinde etkisi olduğunu inceleyen pek çok araştırma yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; amatör futbolcuların özyeterlik inançlarının ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesidir.

Araştırmanın evrenini, 2012-2013 sezonunda Bursa ilinde amatör ligde futbol oynayan bireyler, örneklemini ise Bursa ili merkez ilçesinde 1. amatör liginde futbol oynayan 17-25 yaş arası, %33.3 17 yaş 37 kişi, %11.7 18 yaş 13 kişi, %9.0 19 yaş 10 kişi, %5.4 20 yaş 6 kişi, %8.1 21 yaş 9 kişi, %32.4 21 yaş ve üzeri 36 kişi olmak üzere, %9.9 1-2 yıldır spor yapan 11 kişi, %9.0 3-4 yıldır spor yapan 10 kişi, %18.0 5-6 yıldır spor yapan 20 kişi, %22.5 7-8 yıldır spor yapan 25 kişi, %40.5 8 yıl ve üzeri spor yapan 45 kişi olmak üzere 1-10 yıldır spor yapan, amatör futbolculardan oluşan 111 denek oluşturmaktadır. Yöntemsel olarak çalışma evreni, basit tesadüf güvenlik esasına bağlı alındı.

Araştırmada Riggs ve arkadaşları tarafından geliştirilen (2002) “Özyeterlik İnancı” ve Kiper tarafından geliştirilen (1984) “Saldırganlık Envanteri” kullanılmıştır. Veriler SPSS 21 paket programı ile analiz edilmiştir. Analizde yapılan tüm çalışmalar 0.05 anlamlılık düzeyinde sınanmıştır.

Bu çalışmada elde edilen veriler, Tanımlayıcı İstatistik, Korelasyon, Anova, Manova ve Regresyon Analizi ile incelenmiştir.

Araştırma da özyeterliğin yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı, atılgan saldırganlık üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucunda öz yeterliğin atılgan saldırganlık üzerinde olan etkisini incelemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizinde öz yeterliğin atılgan saldırganlık üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu görülmüştür. ($p=.001$, $p<.05$). Diğer bir ifade ile örneklem grubuna yer alan futbolcuların öz yeterlik düzeyleri arttıkça atılgan saldırganlık düzeyleri düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Öz Yeterlik, Futbol, Spor.

TO ANALYZE BURSA FIRST AMATEUR LEAGUE FOOTBALLERS AGRESSION LEVEL AND THEIR SELF-EFFICACY BELIEF

ABSTRACT

Turning the anger into aggression causes financial and emotional damage on people. A great many of researches that analyze the effects of having an interest in sports branch on aggressive manners have been done.

The aim of this study is to analyze amateur footballers' aggression level and their self-efficacy belief.

The population of the research is composed by individuals who play football amateur league in Bursa in 2012-2013 season and research sample is composed by individuals who play football in first amateur league in Bursa and are between 17-23 ages, 33.3% of them are 17 years old and 37 individuals, 11.7% of them 18 years old and 13 individuals, 9.0% of them are 19 years old and 10 individuals, 5.4% of them are 20 years old and 6 individuals, 8.1% of them are 21 years old and 9 individuals, 32.4% of them are above 21 years of age.

As well as 9.9% of them are 11 individuals who have done physical exercise for 1-2 years, 9.0% of them are 10 individuals who have done physical exercise for 3-4 years, 18.0% of them are 20 individuals who have done physical exercise for 5-6 years, 22.5% of them are 25 individuals who have done physical exercise for 7-8 years, 40.5% of them are 45 individuals who have done physical exercise for 8 years and above.

In the research, 'Self-Efficacy belief' that was developed by Riggs et al. (2002) and 'Aggression inventory' that was developed by Kiper (1984) were used. The data was analyzed thanks to SPSS 21 packet program. All the studies were examined on 0.05 significance level.

The data that were gained in this study was viewed with Descriptive Statistics, Correlation, Anova, Manova and Regression Analyze.

In the study, it was seen that self-efficacy does not have a significant effect on devastating aggression and passive aggression but on active aggression it has a significant and negative effect.

At the end of the research in the basic linear regression analysis that was done to analyze the effect of self-efficacy on active aggression, it was seen that self-efficacy has a significant and negative effect on active aggression.

($p=.001$, $p<.05$) In other words, as self-efficacy level of the footballers who take place in research sample group increases more, their active aggression decreases more.

Key words: Aggression, Self-Efficacy, Football, Sports.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİL DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
GİRİŞ VE AMAÇ	1
Araştırmanın Önemi	1
Araştırmanın Amacı	1
Problem	2
Kapsam	3
KAYNAK BİLGİSİ	4
Saldırganlık	4
Öfke	5
Öfkenin Saldırganlığa Dönüşmesi	5
Öfkenin Nedenleri	5
Öfke Kontrolü ve Öfke Kontrol Yöntemleri	6
Bilişsel Yöntemler	6
Duyuşsal Yöntemler	7
İletişim	7
Duygusal Yöntemler	7
Saldırganlık Kuramları	7

İçgüdü Kuramı	8
Boşalma Kuramı	8
Engelleme Kuramı	8
Sosyal Öğrenme Kuramı	9
Saldırganlığın Nedenleri	10
Saldırganlık Türleri	11
Araçsal (Edilgen) Saldırganlık	12
Düşmalık İçeren (Yıkıcı) Saldırganlık	12
Atılganlık	12
Saldırganlık İle Spor İlişkisi	12
Özyeterlik	13
Özyeterlik İle Spor İlişkisi	14
Önceki Çalışmalar	16
YÖNTEM	21
Araştırmanın Modeli	21
Evren Ve Örneklem	21
Veri Toplama Araçları	22
Kişisel Bilgi Formu	22
Saldırganlık Envanteri	22
Verilen Çözümlemesi	22
BULGULAR	23
Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular	23
Hipotezlere İlişkin Bulgular	27
TARTIŞMA	47

SONUÇ	51
KAYNAKLAR	53

ŒEKİL DİZİNİ

Œekil 1 Öfkenin OluŒumu

viii

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1	Değişkenlerin Normal Dağılım Sınaması	23
Çizelge 2	Örneklemin Yaş Dağılımı	23
Çizelge 3	Örneklemin Okul Türüne Göre Dağılımı	24
Çizelge 4	Spor Yapılan Yıla Göre Dağılım	25
Çizelge 5	Aile Atlık Gelir Durumuna Göre Dağılım	25
Çizelge 6	Kişisel Gelire Göre Dğılım	26
Çizelge 7	Öz Yeterliğin Yıkıcı Saldırganlık Üzerine Etkisini Tespit Edebilmek İçin Yapılan Basit Doğrusal Regresyon Analizi	27
Çizelge 8	Öz-Yeterliğin Atılgan Saldırganlık Üzerine Etkisini Tespit Edebilmek İçin Yapılan Basit Doğrusal Regresyon Analizi	27
Çizelge 9	Öz Yeterliğin Edilgen Saldırganlık Üzerine Etkisini Tespit Edebilmek İçin Yapılan Basit Doğrusal Regresyon Analizi	28
Çizelge 10	Eğitim Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeyleri İstatistikleri	28
Çizelge 11	Eğitim Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığının Tespiti İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi	29
Çizelge 12	Okul Türüne Göre Saldırganlık Türü İstatistikleri	29
Çizelge 13	Okul Türüne Göre Saldırganlık Türlerinin Kovaryans Matrislerinin Eşitliği İçin Box's Testi	30
Çizelge 14	Okul Türüne Göre Saldırganlık Türlerinin Varyansların Eşitliği İçin Levene's Testi	30
Çizelge 15	Okul Türüne Göre Saldırganlık Türlerinin Tek Yönlü MANOVA Test Sonuçları	31
Çizelge 16	Okul Türüne Göre Saldırganlık Türlerinin Varyans Analizi	31
Çizelge 17	Okul Türüne Göre Edilgen Saldırganlık Çoklu Karşılaştırma	33
Çizelge 18	Spor Yılına Göre Öz-Yeterlik Düzeyleri İstatistikleri	34

Çizelge 19	Spor Yılına Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığının Tespiti İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi	34
Çizelge 20	Spor Yılına Göre Saldırganlık Türü İstatistikler	34
Çizelge 21	Spor Yılına Göre Saldırganlık Türü Kovaryans Matrislerinin Eşitliği için Box's Testi	35
Çizelge 22	Spor Yılına Göre Saldırganlık Türlerinin Varyansların Eşitliği İçin Levene's Testi	35
Çizelge 23	Spor Yılına Göre Saldırganlık Türü Tek Yönlü MANOVA Test Sonuçları	36
Çizelge 24	Spor Yılına Göre Saldırganlık Türü Varyans Analizi Çizelgesi	36
Çizelge 25	Spor Yılına Göre Edilgen Saldırganlık Çoklu Karşılaştırma Çizelgesi	37
Çizelge 26	Aile Aylık Gelir Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeyleri İstatistikleri	38
Çizelge 27	Aile Aylık Gelir Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığının Tespiti İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi	39
Çizelge 28	Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türü İstatistikler	39
Çizelge 29	Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türlerinin Kovaryans Matrislerinin Eşitliği için Box's Testi	40
Çizelge 30	Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türü Varyansların Eşitliği İçin Levene's Testi	40
Çizelge 31	Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türü Tek Yönlü MANOVA Test Sonuçları	40
Çizelge 32	Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türü Varyans Analizi Çizelgesi	41
Çizelge 33	Aile Aylık Gelire Göre Edilgen Saldırganlık Çoklu Karşılaştırma Çizelgesi	42
Çizelge 34	Kişisel Gelir Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeyleri İstatistikleri	43

Çizelge 35	Kişisel Gelir Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığının Tespiti İçin Yapılan Tek Yönlü T Testi Analizi	43
Çizelge 36	Kişisel Gelire Göre Saldırganlık Türü İstatistikleri	43
Çizelge 37	Kişisel Gelire Göre Saldırganlık Türlerinin Kovaryans Matrislerinin Eşitliği için Box's Testi	44
Çizelge 38	Kişisel Gelire Göre Saldırganlık Türlerinin Varyansların Eşitliği İçin Levene's Testi	44
Çizelge 39	Kişisel Gelire Göre Saldırganlık Türlerinin Tek Yönlü MANOVA Test Sonuçları	45
Çizelge 40	Kişisel Gelire Göre Saldırganlık Türlerinin Varyans Analizi Çizelgesi	45
Çizelge 41	Özyeterlik ve Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Korelasyon Çizelgesi	46

GİRİŞ VE AMAÇ

Spor, insan hayatında yaşamın sağlıklı olarak sürdürebilmesi için gerekli olan en önemli unsurlardan biridir. Sporun insan sağlığı üzerinde fiziksel olduğu kadar, ruhsal anlamda da olumlu katkıları bulunmaktadır. (Karakaya, 2008)

Yapılan bilimsel araştırmalar, düzenli sporun kişileri düzgün bir fiziksel görünümün yanında, kalp rahatsızlıkları başta olmak üzere birçok fiziksel rahatsızlıktan da uzak tuttuğunu göstermiştir. Aynı zamanda sporun insan vücudunda biriken negatif enerjiyi atmasında ve bu negatif enerjinin yaratabileceği stres, öfke, saldırganlık, şiddet gibi davranış şekillerinin önlenmesinde de etkili olduğu söylenebilmektedir. Özellikle günümüz şartlarında gerek ulaşım araçlarının yaygınlığı, gerek zaman darlığı ve gerekse çalışma şartlarının uygunsuzluğu kişileri spor yapmaktan alıkoymaktadır. Bu durum her geçen gün kalp ve damar hastalıklarının kişileri daha fazla tehdit etmesine, psikolojik olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca çalışma alanlarının teknolojik gelişmelerle birlikte fiziksel olmaktan zihinsel doğru yoğunlaşması, diğer bir ifadeyle kişilerin beyin gücü ile çalışma oranlarının artması hareketsizliği de beraberinde getirmektedir. (Öztürk, 2008)

İnsan psikolojisi ile ilgili kavramlardan biri olan öfke, her ne kadar insani bir davranış şekli olsa da, bir sonraki safhası olan saldırganlığa dönüştüğünde kişinin hem kendisine, hem etrafındakilere maddi ve manevi zararlar vermektedir. Saldırganlığın önlenmesinde ise sporun ruh sağlığı üzerine olan olumlu katkıları önemli bir araç olarak görülmektedir. İlköğretim yıllarında okullarda verilen beden eğitimi dersleri öğrenciler tarafından sevilerek yapılmaktadır. Ancak üniversite öğrencilerinin ders müfredatlarında beden eğitimi dersleri ya bulunmamakta ya da zorunlu olmadığından katılım yeterince olmamaktadır. Amatör futbol oyuncularını genellikle ergen sayılabilecek yaşlardadırlar. Bu nedenle amatör futbol oyuncularını üzerinde yapılan araştırmalar ergenler geneline yansıtılabilir. (Topuz, 2008)

Araştırmanın Önemi

İnsan psikolojisinin içerisinde yer alan ve saldırganlık olarak da nitelendirilebilecek davranışlar, hem saldırıyı gerçekleştiren açısından hem de saldırıya uğrayan açısından bir takım problemlerin ortaya çıkmasına neden olur. Eğer saldırgan davranış fiziksel ise bedensel zararlara diğer bir ifade ile maddi zararlara, sözel bir saldırganlık söz konusu ise psikolojik zararlara neden olabilir. (Dervent, 2007)

Bireylerin bu tür durumlara mahal vermemesi için saldırgan davranışlardan kaçınması gerekir. Spor yapmak bir enerji sarf etme, düşüncelerden uzaklaşma, deşarj sağlama bakımından saldırganlığı önleyen bir aktivitedir. (Eroğlu, 2009)

Araştırma da amatör futbol oyuncularının saldırgan davranışlarını ölçmek ve spora katılımın saldırgan davranışlarla ilişkisini incelemek, literatür ışığı altında sonuçları ortaya koymak açısından önemlidir. (Tekin, 2011)

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; amatör futbol oyuncularının özyeterlilik inançlarının ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesidir.

Saldırganlık, öfke duygusunun fiiliyata geçmesidir. Öfke kontrol edilemediği durumlarda saldırganlık söz konusu olabilir. Saldırganlık bireyin eğitim durumuna, yaşına, cinsiyetine vb. niteliklerine göre değişiklik gösterebilir. Spor yapmanın ise bireyin deşarj olması, stres ve kaynaklarından uzaklaştırması bakımından saldırganlık davranışının önlenmesinde önemli bir kontrol aracı olduğu düşünülebilir. (Topuz, 2008)

Problem

- 1- Amatör futbolcuların özyeterlik ve saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 2- Amatör futbolcuların özyeterlik ve saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Alt Problemler

1. Amatör futbolcuların özyeterlik inançları ile saldırganlık ölçeği alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Amatör futbolcuların özyeterlik inançları ile saldırganlık ölçeği alt boyutlarından atılğan saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Amatör futbolcuların özyeterlik inançları ile saldırganlık ölçeği alt boyutlarından edilgen saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Amatör futbolcuların özyeterlik inançları okul düzeyine göre anlamlı bir fark gösterir mi?
5. Amatör futbolcuların özyeterlik inançları spor yılına göre anlamlı bir fark gösterir mi?
6. Amatör futbolcuların özyeterlik inançları ailenin aylık gelir durumuna göre anlamlı bir fark gösterir mi?
7. Amatör futbolcuların özyeterlik inançları kişisel gelir durumuna göre anlamlı bir fark gösterir mi?
8. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık, okul düzeyine göre anlamlı bir fark gösterir mi?
9. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık, spor yılına göre anlamlı bir fark gösterir mi?
10. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık, ailenin aylık gelir durumuna göre anlamlı bir fark gösterir mi?
11. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık, kişisel gelir durumuna göre anlamlı bir fark gösterir mi?
12. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılğan saldırganlık, okul düzeyine göre anlamlı bir fark gösterir mi?
13. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılğan saldırganlık, spor yılına göre anlamlı bir fark gösterir mi?

14. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılğan saldırganlık, ailenin aylık gelir durumuna göre anlamlı bir fark gösterir mi?
15. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılğan saldırganlık, kişisel gelir durumuna göre anlamlı bir fark gösterir mi?
16. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından edilgen saldırganlık, okul düzeyine göre anlamlı bir fark gösterir mi?
17. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından edilgen saldırganlık, spor yılına göre anlamlı bir fark gösterir mi?
18. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından edilgen saldırganlık, ailenin aylık gelir durumuna göre anlamlı bir fark gösterir mi?
19. Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından edilgen saldırganlık, kişisel gelir durumuna göre anlamlı bir fark gösterir mi?

Hipotezler

- H1. Öz-Yeterliğin yıkıcı saldırganlık üzerinde etkisi vardır
- H2. Öz-Yeterliğin atılğan saldırganlık üzerinde etkisi vardır.
- H3. Öz-Yeterliğin edilgen saldırganlık üzerinde etkisi vardır.
- H4. Eğitim düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermektedir.
- H5. Okul türüne göre saldırganlık düzeyleri farklılık göstermektedir.
- H6. Okul türü saldırganlık düzeylerini etkilemektedir.
- H7. Spor yılına göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermektedir.
- H8. Spor Yılına göre saldırganlık düzeyleri farklılık göstermektedir.
- H9. Spor Yılı saldırganlık düzeylerini etkilemektedir.
- H10. Aile aylık gelir düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermektedir.
- H11. Aile aylık gelire göre saldırganlık düzeyleri farklılık göstermektedir.
- H12. Aile aylık geliri saldırganlık düzeylerini etkilemektedir.
- H13. Kişisel gelir düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermektedir.
- H14. Kişisel gelire göre saldırganlık düzeyleri farklılık göstermektedir.
- H15. Kişisel gelir saldırganlık düzeylerini etkilemektedir.

Kapsam

Araştırmamıza, 2012-2013 döneminde Bursa ilinde, 1. amatör liginde futbol oynayan 111 futbolcu katılmıştır. Yöntemsel olarak çalışma evreni, basit tesadüf güvenlik esasına bağlı alındı.

KAYNAK BİLGİSİ

Literatür ana başlığı altında saldırganlık ve öfkenin tanımlarına, saldırganlık kuramlarına, öfke kontrolüne ve yöntemlerine, saldırganlık türleri ve nedenlerine yer verilerek uygulama bölümüne zemin hazırlanmaya çalışılmıştır.

Saldırganlık ve Öfke

Saldırganlık ve öfke sıklıkla eş anlamda kullanılmaktadır. Saldırganlık öfke ile ilişkili olmasına karşın aynı anlama gelmemektedir. Saldırganlık bir davranış iken öfke bir duygunun ifadesidir. Aşağıda başlıklar halinde saldırganlık ve öfke ile ilgili tanımlara yer verilmiştir. (Eroğlu, 2009)

Saldırganlık

Saldırganlık tanımı yapılırken iki etmen göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar saldırganlığın kendisi ve saldırganlıkta bulunanın niyetidir. Saldırganlık karşıdaki bireye zarar vermek olarak tanımlanmaktadır. Saldırgan davranışta bulunan kişinin niyetinden kasıt, hedefe zarar vermek amacı ile girişilen bir davranıştır. (Efilti, akt. Eroğlu, 2009).

İnsanlarda saldırganlık davranışının şiddet davranışına dönüşmesi, bireyin psikolojik ve toplumsal gelişiminin, hormonal ve nörolojik yapısının etkisiyle ortaya çıkar. Saldırganlığın toplumsal yaşamla bağdaşmadığı görüşü, aşırı uç olarak kabul edilen dışa vurum biçimidir (Acet, 2005).

Saldırganlık, insanın doğası gereği kendisi ve etrafındakilerle olan ilişkilerinin ayrılmaz bir parçasıdır (Poggenpoel ve Mybrugh, 2002). Gergen ve Gergen (1986) saldırganlık davranışını bireyin diğer kişi ve/veya kişilere acı, ölüm gibi olumsuzlukların verildiği bir davranış olarak tanımlamışlardır.

Şahin (2003) saldırganlığı, toplum tarafından saldırganca kabul edilen hareketlerle, karşısındakine acı veya maddi zarar veren davranışlar olarak tanımlamıştır.

Bir başka tanıma göre saldırganlık, başkalarını incitmeyi amaçlayan, davranışlardır (Kesen vd. 2004:355).

Yapılan bu tanımlardan yola çıkarak yapılacak olan saldırganlık tanımı birine zarar verme niyetiyle yapılan davranışlar bütünü olarak ele alınabilir. Bu davranışlar fiziksel olabileceği gibi sözel olarak da yapılabilir. Buna göre bir fiilin saldırganlık olarak algılanabilmesi için zarar verme niyetiyle yapılmış olması gerekmektedir. Bireyin karşısındaki kişiye verebileceği her türlü zarar saldırganlık olarak tanımlanamaz. Burada niyet belirleyici olmaktadır. Örneğin kaza ile bireyin zarar görmesi durumunda buna sebep olan kişinin saldırgan olduğu söylenemez. (Kesen vd. 2004:355).

Öfke

Törestad (1990)'a göre öfke, planlanarak ortaya çıkmaz. Öfke, engellenme, eleştirilme, haksızlığa uğrama, küçümsenme gibi durumlarda ortaya çıkan bir duygudur (Tröstad, 1990, akt. Kesen vd. 2004).

Öfke ile saldırganlık birbirlerine yakın kavramlar olarak düşünülmektedir. Ancak saldırganlık bir davranıştır; öfke ise bir duygudur. Öfkenin kontrol edilemediği durumlarda saldırganlık davranışı ortaya çıkabilir. Bazı durumlarda öfke olmadan da saldırgan davranış ortaya çıkabilir. (Kökdemir, 2004).

Öfke, bazen hissettirilmeyen bazen de çok hafif bir tepkiden hiddete kadar varabilen bir duygudur. Bu duygu durumu insan vücudunda fizyolojik ve biyolojik değişimleri beraberinde getirir. Bu değişimler, stres ve gerginlik, adrenalin salgısının artması, hızlı nefes alıp verme, kalp atışında hızlanma, kan basıncında artış vb. şekillerde kendini gösterir (Kökdemir, 2004).

Duygusal bir tepki şekli olan öfke, başkasına yöneldiği zaman insanlar arasındaki ilişkileri zora sokmakta, kişinin kendine yöneldiği zamansa içsel gerilime ve baskıya neden olmaktadır (Ülker, 2009).

Öfkenin Saldırganlığa Dönüşmesi

Öfkenin sağlıklı bir şekilde ifade edilmesi çok önemlidir. Doğru ifade edilmeyen öfke, baş ağrısı, mide rahatsızlığı, solunum problemi, cilt problemi, genital ve böbrek fonksiyonlarında problemler, arterit, sinir sistemi rahatsızlığı, dolaşım sorunu, mevcut fiziksel rahatsızlıkların kötüleşmesi ve duygusal rahatsızlık verebilir (Kökdemir, 2004).

Öfkenin saldırganlığa dönüşmesi bazı durumlarda an meselesi olabilir. Ancak saldırganlık ve öfke aynı şey değildir. Bazen ifade edilmemiş öfke birikir, daha yıkıcı ve agresif davranışlar şeklinde boşalabilir. (Güdüler ve Duygular, 2004).

Öfkenin saldırganlığa dönüşmesi çoğu zaman kişinin sonradan pişman olacağı eylemleri yapmasına neden olur. Bu durumu ifade etmek için bir sürü atasözü bile söylenmiştir. “Öfke ile kalkan zararlar oturur”, “keskin sirke küpüne zarar” vb. gibi. (Kökdemir, 2004).

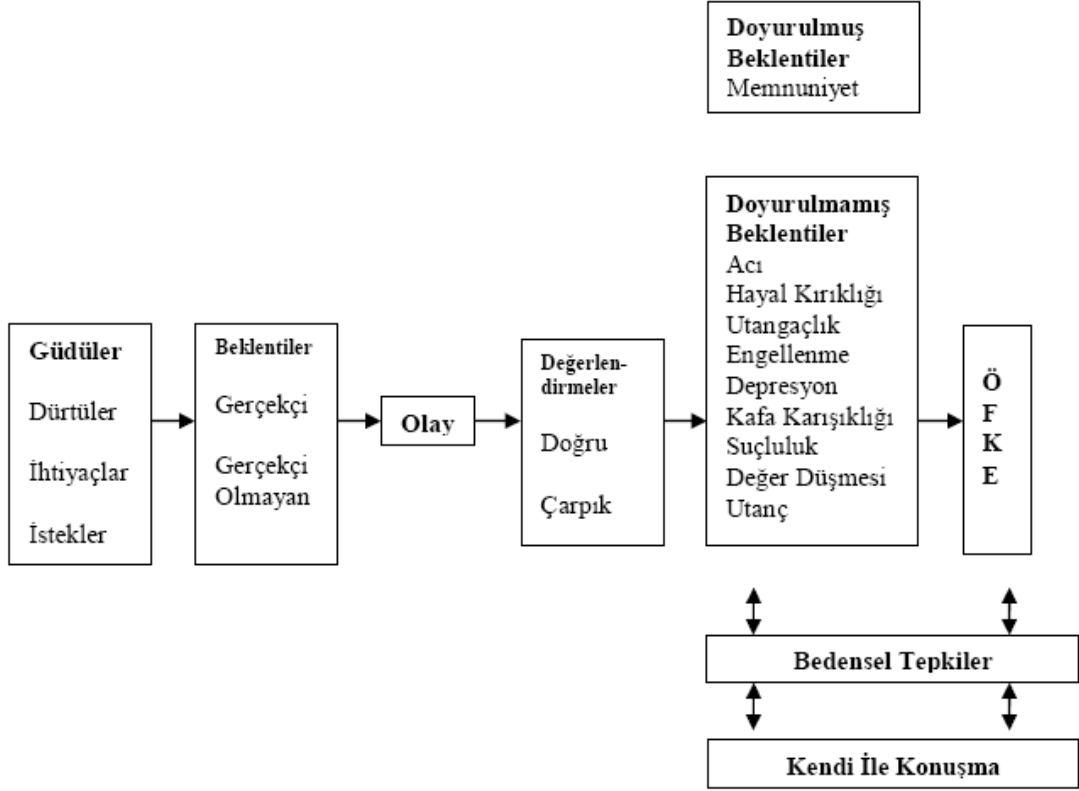
Öfke kontrol edilemediği durumlarda saldırganlık davranışına dönüşür. Saldırganlık da öfkenin fiiliyata geçmiş ve birçok etkene bağlı olarak ortaya çıkan davranış şeklidir. (Kökdemir, 2004).

Öfkenin Nedenleri

Öfkeye neden olan faktörler arasında; haksızlığa uğrama, küçük düşürüldüğünü düşünme, durumun kontrol dışına çıkması, tehdit algısı, saldırıya maruz kalma, tacize uğrama ve hayal kırıklığı yaşamak vb. sayılabilir (Güdüler ve Duygular, 2004).

Çocuklar öfkelerini genellikle bağırma, tepinme, kendilerini yere atma gibi davranışlarla gösterir. Yetişkinlere ise öfkenin kontrol edilmesi gereken bir duygu olduğu düşüncesi öğretildiğinden öfke duygularının ortak bir tepkisinden söz edilemez. Yetişkinlerde öfkenin saldırganlığa dönüşmesi fiziksel şiddetin yanında, dedikodu yapma, laf atma ve benzeri gibi dolaylı yollarla ifade edilmektedir (Güdüler ve Duygular, 2004).

İnsanı öfkeliendiren çeşitli sebepler olsa da engellemeler öfkenin en büyük sebeplerinden biridir. Çocuklukta eğitim ve bazı yasaklar, ergenlikte özgürlük hissine karşılık aileye ekonomik açıdan bağımlı olmak, yetişkinler için sorumluluklar ve ağır hayat şartları, iş stresi, ilerleyen yaşlarda ise ömrün azalması düşüncesi, güvensizlik, eş kaybı veya endişesi gibi engeller insanı öfkeliendirebilir (Baltaş ve Baltaş, 1987, Akt: Saçar, 2007).

Şekil 1. Öfkenin Oluşumu (Golden, 2003: Akt: Saçar, 2007:17)

Öfke Kontrolü ve Öfke Kontrol Yöntemleri

Öfke normal ve sağlıklı bir duygu olmakla beraber, kontrolden çıkarak yıkıcı hale dönüştüğünde, kişisel ilişkilerde sorunlara yol açar. Öfkenin kontrol edilmesinde birtakım yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler, bilişsel yöntemler, duyuşsal yöntemler, iletişim ve duygusal yöntemler olarak adlandırılabilir. Öfke kontrol yöntemlerinin amacı, kızgınlık ve öfke duygusunun neden olduğu bedensel ve duygusal tepkileri azaltmaktır. Bu başlık altında öfke kontrol yöntemlerine yer verilmiştir. (Bilge ve Ünal 2005)

Bilişsel Yöntemler

Bu yöntem, düşünme tarzını değiştirme yöntemidir. Öfke duygusu insanları, küfretme, bağırıp çağırma şeklinde bir eğilime itmektir. (Bilge ve Ünal 2005)

Öfke anındaki düşüncelerin gerçeği yansıtmaktan ziyade, olayların çarpıtılmış ve abartılmış olarak algılandığını yansıtır. Bu tür düşünceler fark edilmeli ve yerine daha mantıklı olanlar yerleştirilmelidir. Unutulmamalıdır ki mantık öfkeyi yener, çünkü haklı bir nedene bağlı olsa da, çok çabuk mantık sınırlarını aşabilir. Bu sebeple öfkelenildiğinde mantığa sığınmak en doğru yoldur (Bilge ve Ünal 2005:192).

Duyuşsal Yöntemler

Biofeedback yani öfke durumunda vücudun verdiği tepkilerin keşfedilmesi ve bunun fiziksel uyarıların azaltılması için kullanılmasıdır. Bu yolla düşünce ve davranışlar değiştirilerek öfke kontrol altına alınabilir. Derin derin nefes almak, bir yere oturup sakinleşmek gibi davranışlar öfke kontrolünde işe yarayabilir. (Kökdemir, 2004).

Öfke ya da fiziksel uyarılmaya karşı başka bir uyarılma (örneğin, gevşeme ve espri) oluşturmak için öfkenin kontrolünde önemlidir. Öfke anında yaşanan fiziksel uyarılmanın yarattığı enerji, üretime dönüştürülerek öfke kontrol altına alınabilir. Öfke anında kişinin bir işle ilgilenmesi, edindiği hobilere kendini vermesi, örneğin akvaryum veya çiçeklerle ilgilenmek öfke kontrolünde yardımcı olabilir (Kökdemir, 2004).

İletişim

İletişim kişinin kendini ifade edebilmesidir. Öfkeye sebep olan konuların karşılıklı tartışmalarla çeşitli yönlerden ele alınması öfke kontrolünde etkili bir yöntemdir. Tartışmadan kasıt karşılıklı iyi iletişimin sağlanmasıdır. Birbirine bağırarak veya hakaret içeren sözlerin kullanıldığı bir iletişim öfkenin kontrol edilmesini güçleştirebileceği gibi öfkenin saldırganlığa dönüşmesine de neden olabilir. Tartışma normal şartlarda yapılırsa sorunların çözümünde etkili bir yöntemdir. İletişimin önemli bir unsuru da dinlemeyi bilmektir. Kişi karşısındakini dinlemeli, anlamaya çalışmalı ve fikirlerini söylemelidir. (Cüceloğlu, 2005)

Öfkeli bireyler çoğunlukla düşünmeden yargılama ve bu yargılarının doğrultusunda davranma eğilimini taşırlar. Bu yargılar da kimi zaman gerçek dışı olabilmektedir. Eğer çok hararetli bir tartışmaya girilmişse; sakin olmalı ve asıl söylemek istenilen düşünülmelidir. Aynı anda karşıdakinin de söyledikleri duyulmaya ve anlaşılmaya çalışılmalı, hemen cevap verilmemelidir. (Eroğlu, 2009)

Duygusal Yöntemler

Öfkenin kontrol edilmesinde duyguların iyi analiz edilmesi önemlidir. Kişinin hissettiği duygunun tam olarak ne olduğunu bilmesi gereklidir. Öfke ile diğer duyguları birbirine karıştırmamak gerekir. Hissedilen duygunun öfke mi, kıskançlık mı ya da hırs mı olduğu kişinin kendisi tarafından bilinmelidir. Çoğu zaman bu duygular birbiri ile iç içe gerçekleşir. Duyulan hissin tanınması kontrol altına alınmasını da kolaylaştıracaktır. (Baltaş ve Baltaş, 1987, Akt: Saçar, 2007).

Duyguların olumlu yönde ifade edilmesi gerekir. Olaylara pozitif bakış açısıyla bakmak ve duyguların beden dili, sözlü veya yazılı olarak ifade edilmesi öfke kontrolünü sağlayacaktır. (Baltaş ve Baltaş, 1987, Akt: Saçar, 2007).

Saldırganlık Kuramları

Saldırganlığın tanımları gibi nedenlerini de açıklamaya çalışan kuramlar incelendiğinde de çok değişik görüşler olduğu görülmektedir. Aşağıda saldırganlık kuramlarına yer verilmiştir. (Kiper, 1984)

İçgüdü Kuramı

Güdü, kişiyi belirli bir amaca yönelten iç uyarılar olarak tanımlanabilir (Baymur, 1973). Kurucusunun Freud olduğu bu kuram saldırganlık davranışının, insan ve hayvan doğası gereği olduğunu öne süren anlayıştır (Kiper, 1984).

Bireyin davranışı, yaşam içgüdü (eros) ve ölüm içgüdü (thanatos) olan iki temel güç tarafından yönetilir (Sosyal psikoloji Ders Notları). İçgüdü kuramına göre ölüm içgüdüünün zararlarını en aza indirebilmek için kişiler çeşitli savunma mekanizmaları belirtmektedirler. Bu noktada da saldırganlık kaçınılmazdır ve bir şekilde boşaltılması gerekmektedir. Bu kurama göre içgüdüsel olarak doğuştan var olan saldırganlığın kaynağı kavga etme içgüdüdür (Kiper, 1984). Bu içgüdüü meydana getiren enerji her insanda değişik oranlarda bulunmakta olup, saldırganlığın ortaya çıkması bu enerjinin oranına ve saldırganlığa neden olan uyarıcıların gücüne bağlıdır. Bu enerji mutlaka dışarı atılmalıdır. Herhangi bir uyarıcının olmaması halinde saldırganlık enerjisi yine atılmaktadır. Organizmanın ilkelik derecesine bağlı olarak dürtüsel amaçlarına o kadar yıkıcı bir şekilde erişmeye çalışır (Baumann, 1994).

Boşalma Kuramı

Bu kuram, saldırganlık dürtülerinin saldırganlığın açığa vurulmasıyla azalacağı görüşünü savunmaktadır. Bu açığa vurulma olayına katarsis (boşalma) denir. (Cüceloğlu, 2005).

Saldırganlığın katarsis ile ilgili sonuçlarına bakılacak olursa;

- 1- Fizyolojik rahatlama saldırgan davranışlarla azalırken, gevşeme saldırgan olmayan eylemlerle ortaya çıkabilir.
- 2- Saldırgan bir kişinin gerçekleştirmeyi istediği saldırgan davranışlar, başka bir kişi tarafından gerçekleştirilir ise saldırganlıkta azalma olur.
- 3- Saldırgan eylemlerin izlenmesi, öfkeli bireylerde saldırganlığın artmasına neden olur.

Bu kurama göre ilk aşama duygusallıktır. Bu durumda öfke azalmakta ve insan durulmakta, sakinleşmektedir. Böylece saldırgan davranış sergileme eğilimi azalmaktadır. Bu davranışsal katarsistir. Bazen de insanlar kendilerini başkalarının yerine koyarak rahatlama yolunu seçerler. Cüceloğlu'na göre bu durumun sakıncaları vardır. Cüceloğlu bu konuda kişinin sık sık hayal dünyasına kaçması durumunda, kişinin gerçek ile ilgisini keseceğini, hayal dünyası ile gerçek dünyayı karıştırmaya başlayacağını ifade etmektedir. Böylesi bir durumdaysa hayal dünyasına kaçış kişinin gündelik hayatına uyumunu zorlaştıracaktır (Cüceloğlu, 2005).

Engelleme Kuramı

Bu kuramda saldırganlık bir dürtüdür. İçgüdüünün aksine, dürtü daima mevcut olan, devamlı olarak artan bir enerji kaynağı değildir. Dürtüler canlıların hayatı bir gereksinimi tatmin edilmediği zaman ortaya çıkar ve yoksunluğu bitirecek bir güç olarak hizmet eder. (Köknel, 1982).

İnsanlar ihtiyaçları olan şeyleri elde etmek için bir çaba sarf etmek zorundadır. Bu çaba zaman ve enerji kaybına neden olur. Ancak harcanan çaba sonucunda

hedeflenen amaca ulaşamaması veya bir başkasının engellemesiyle karşılaşırsa hedefe ulaşmasını engelleyen bireye karşı düşmanlık tarzında bir tavır sergiler. Bu tavır ilk başlarda düşünce ve duygu boyutundayken ilerleyen zamanlarda zarar vermeye kadar gidebilmektedir. Köknel (1982)'e göre engellenme psikanalitik yönden arzu, ihtiyaç veya bir davranışın hedefine ulaşmasının önlenmesidir (Köknel, 1982).

Engellenme bilinçli ya da bilinçsizce de yapılabilir. Araştırmalar akıl hastalığı olan insanların çoğunlukla hayatında bilinç dışı engellenmelerin olduğunu saptanmıştır. Engellenmenin yoğunluğu saldırganlığın da yoğunluğunu artırmaktadır. Fakat engellenmeye karşı gösterilen tepki kişilerin niteliklerine göre farklılıklar arz etmektedir (Şahin, 2003).

Kişinin amacının engellenmesi genellikle kişide öfke duygusuna sebep olur. Karşısındakine karşı fiziksel ve sözel saldırıda bulunur (İnceoğlu, 1985:30).

Sosyal Öğrenme Kuramı

Kurucusu Albert Bandura olan bu kuramın anlayışına göre; saldırganlığın doğuştan varlığını ve bir dürtü sonucu meydana geldiğini ileri süren kuramlarla karşılaştırıldığında sosyal öğrenme kuramı, kişiyi saldırganlığa iten güçlerin içsel olmaktan çok dışsal olduğunu savunur. (Taşkın, 2010).

Bu kuramın dışsal etkenlere daha büyük önem verdiği görüşü ön plana çıkmaktaysa da, gerçekte sosyal öğrenme kuramı, bireyi sadece çevresel etkenlere (ödül, ceza) tepki gösteren güçsüz bir organizma olarak görmemiştir. Bu kurama göre, kişi - çevre arasında iki yönlü bir etkileşim vardır. Hem çevresel etkenler davranışların şekillenmesini etkiler, hem de çevresel davranışlarından etkilenir (Taşkın, 2010).

Lorenz ve Freud'a göre de saldırgan eylemin başlaması içgüdüselidir; Dollard ve arkadaşlarına göre ise saldırganlık, bir kez uyarıldığında dışarı vurulması gereken bir dürtüdür. Üç kuram da saldırgan bir eylemin dürtüyü azaltmaya hizmet ettiğini belirtmektedir. Bu arınma ilkesidir. Arınma kavramına ilişkin düşüncelerin akışı Aristoteles'e kadar götürülebilir. Aristoteles boş zaman kuramında, müzik ve trajedinin, tıpkı ilaçların fizyolojik etkileri gibi, zihinsel denge ve ruhsal iyilik üzerinde temizleyici ve tedavi edici bir etkisinin olduğunu anlatmaktadır. Ancak, Aristoteles için müzik ve trajedinin bu potansiyeli iki yönlüdür; o, bunların, sadece zararlı ya da istenmeyen heyecanların boşalmasında işlevsel olduğunu ileri sürmekle kalmaz, ama aynı zamanda depresyonun azaltılması, heyecanın uyarılması ve haz yaratma anlamında da işlevsel olduğunu düşünür. Yani, Aristoteles, özgül olarak saldırganlıktan bahsetmez. Heyecan, uyarılma ve haz Aristoteles'in döneminde insanlar için daralma ya da gerilimin azaltılması kadar önemli görülmekteydi. Fakat fizyolog ve psikologlar son zamanlara kadar, haz verici olmayan heyecanlara odaklanmış, gerilimi zararlı ve kaçınılması gereken bir durum olarak görmüşlerdir (Russell, 1983; Gaskell ve Pearton, 1979 s. 231).

Bu kuramsal modeller, saldırganlığın azaltılmasında arınma denencesine önem vermektedirler. Kuramcılar, sporu arınma yollarından biri olarak gördükleri için spor-arınma ilişkisi pek çok araştırmaya konu olmuştur. Toplumsal olarak da yaygın kabul gören bu anlayışa göre, spor, toplumsal gerilimlerin dışa çıkması

için ideal yoldur. Fiziksel teması içeren popüler sporların bu istendik toplumsal amaçlara hizmet ettiği düşünülmektedir (Kayaoğlu, 2000 s. 21).

Saldırganlığın Nedenleri

İnsan saldırganlığının kökenleri uzun süredir üzerinde durulan bir sorudur. Saldırganlığın insan doğasına miras olarak geçen bir davranış olup olmadığı görüşü tartışılmıştır. Hayvanlar üzerinde yapılan çalışmalar saldırganlığın kalıtsal olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Finlandiyalı psikolog Kirsti Lagerspetz ilk önce genç fareleri gözlemlerine dayanarak saldırgan ve saldırgan olmayan gruplara ayırmıştır. Sonuçta seçici yetiştirme programı onuncu nesle kadar aynı şekilde devam etmiştir. İnsanlar üzerinde de ikiz çalışmaları ile seçici yetiştirme programları ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada çift yumurta ikizleri ve tek yumurta ikizleri arasında karşılaştırma yapılmıştır. Rushton, Fulker, Neale, Nias ve Eysenck insanlar da saldırganlığın kısmen kalıtsal olduğunu ikna edici bir şekilde sunmuştur. Bu saldırganlık, atılganlık, fedakarlık ve empati dahil tek yumurta ikizi örneğinde güçlü bir şekilde karşılıklı münasebeti bulunmuştur. Buna göre saldırganlık hem genetik yapıda hem de yetişilen sosyal şartlarda ortaya çıkmaktadır (Russel, 2008).

Saldırganlığın nedenlerine bakıldığında hayvanlarda uygun ve ortak cevaplar bulunabilirken, insan söz konusu olduğunda cevaplar çeşitlilik göstermektedir. İnsan saldırganlığı biyolojik ve psikolojik sebeplere dayandırılabilir. (Göka, 2009).

Saldırgan davranışı belirleyen biyolojik etkenler;

- 1- Artmış fizyolojik uyarılma: Kişilerin fizyolojik olarak aşırı uyarılması saldırgan davranışlara neden olabilir. Örneğin sürekli şiddet filmleri izleyen birinde fizyolojik uyarılma artabilir.
- 2- Cinsiyet ve hormonlar: İnsanlar ve hayvanlar birlikte göz önüne alındığında her iki türün de erkek bireyleri saldırgan davranışlar gösterir. Bunun sebebi içgüdüsel olarak koruma ve sahiplenme duygusu olabileceği gibi hormonların etkisiyle de olabilmektedir. Bazı araştırmalar erkek çocukların şiddet gösteren oyunlar oynamayı daha çok sevdiğini göstermektedir. Bunun dışında erkeklerde bulunan androjen hormonunun seviyesi ile saldırganlık davranışları arasında ilişki olduğu da bulunmuştur.
- 3- Cinsel uyarılma: Araştırmalar cinsel uyarılmayla saldırganlık arasında bağlantı olabileceğinden söz edilmektedir. Cinsel olarak uyarılmış bir birey ister hayvan ister insan olsun her iki cins için de saldırganlığa yol açabilir. Özellikle bu uyarılmışlığın nihayete erememesi durumunda saldırgan davranışlar görülebilir.
- 4- Ağrı: Ağrı hisseden bir bünye çevresine karşı asabi davranışlar ve saldırgan tavırlar gösterebilir. Bunun nedeni ağrının unutulmaya çalışılması veya dikkatin başka taraflara çekilmeye çalışılması olabilir. Netice olarak özellikle hissedilme derecesi yüksek olan ağrılar saldırganlığa neden olur. Fiziksel acı hissetmek de benzer şekilde saldırganlık davranışı gösterilmesine neden olabilir.

- 5- İlaçlar ve diğer maddeler: Küçük doz alkol, sakinleşmeyi sağlayarak saldırganlığı azaltırken doz arttıkça saldırganlıkta artar; aerosol ve diğer kimyasal çözücü ve uçucular; kaygı gidericiler (anksiyolitikler) genel olarak saldırganlığı ketlerler. Sakinleştirici olarak alınan ilaçlar saldırganlığı azaltırken bazı ilaçlar da saldırganlık davranışlarının artmasına neden olabilir.
- 6- Nörotransmitterler (sinirler arası iletim maddeleri): Saldırganlık, açıkça dopaminerjik, katekolaminerjik ve serotonerjik sistemlerce düzenlenmektedir. Saldırganlığın ortaya çıkışına ve artmasına norepinefrin neden olmaktadır. Norepinefrinin bir başka önemli özelliği ise duygulanımsal saldırganlığın artmasına neden olurken, yırtıcı saldırganlığı engellemektedir. Saldırganlığı arttıran bir başka nörotransmit ise dopamindir. Serotonin ise saldırganlığı engellediği kabul edilen bir nörotransmitterdir.
- 7- Beyin anatomisi, nörotransmitterler ve hormonların ilişkisi: Saldırganlığı düzenlemekte limbik sistemin önemli bölgelerinin septal alan, hipotalamus ve amigdala olduğu kabul edilmektedir. Bu bölgelerin uyarılması saldırganlık davranışını arttırmaktadır. Çıkarılması durumunda da saldırganlık davranışları azalmaktadır (Göka, 2009).

Saldırgan Davranışı Belirleyen Psikolojik Etkenler;

- 1- Engellenme: Engellenme insanları saldırganlığa teşvik eder. Ancak her engellenme saldırgan davranışları yaratmaz.
- 2- Doğrudan provake edilme: Kişinin fiziksel olarak kötüye kullanılması ve alay edilmesi gibi sebepler doğrudan provake grubuna girmekte ve saldırgan davranışlar gösterilmesine neden olabilmektedir. Bazen imalı bir bakış ya da söz bu süreci başlatabilir.
- 3- Saldırganlık gösteren örneklere maruz kalma: Şiddet içeriklerinin yoğun olduğu filmleri izleme, oyunları oynama ve fotoğraflar saldırgan davranışı özendirilmekte veya tetikleyebilmektedir. Televizyondaki şiddet görüntüleri ile çocukların saldırgan davranışları arasındaki ilişki bilinen ve kabul edilen bir saptamadır (Göka, 2009).

Saldırganlık Türleri

Saldırganlık üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde saldırganlığın çok değişik türde sınıflandırıldığı görülmektedir. Araştırmacılar saldırganlığı aktif ve pasif saldırganlık şeklinde iki grupta incelemiştir. Aktif saldırganlık türünde zarar verme niyeti bir eylem ile gerçekleştirilirken, pasif saldırganlık türünde zarar verme niyeti eylemsiz olarak gerçekleşmektedir. Aktif saldırganlık türünde, birey karşısındaki kişiye somut bir şekilde zarar verme amacıyla harekete geçmektedir. Pasif saldırganlık türünde ise kişi çevresindeki yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etme olanağı bulunduğu halde görmezlikten gelmektedir. Böylesi bir durumda kişi yasalardan ya da karşısındakinden zarar görme endişesi ile aktif olarak saldırganlık göstermemektedir (Cox, 1985)

Cox (1985) saldırganlığı iki grupta incelemiştir. Bunlar araçsal saldırganlık ve düşmanlık içeren saldırganlıktır. Bunların yanında tartışmalı olan atılğanlık kavramı da eklenebilir.

Araçsal (Edilgen) Saldırganlık

Araçsal saldırganlıkta kişi bilinçli olarak ve önceden planlamış olarak bu saldırganlığı gerçekleştirir. Edilgen saldırganlık, karşısındakini öfkelenlendirmeksizin saldırganlık duygusunun tatminidir. Burada somut olarak karşısındakini incitme arzusunun taşıdır. Pasif bir davranış şekli olduğundan devamlı olarak mücadeleden kaçınılması söz konusudur. Edilgen saldırganlık bireylerin başkasına küsme, surat asma, üzüldüğünü, incindiğini, kızdığını dolaylı ve dolaysız duyurmaları sebebiyle de dolaylı bir saldırganlık türü olarak değerlendirilebilir. Leonard'a (1988) göre araçsal saldırganlık, duygusal bir temele sahip değildir ve amaca yönelik bir saldırganlık şeklidir. (Çobanoğlu, 1993).

Düşmanlık İçeren (Yıkıcı) Saldırganlık

Düşmanlık içeren saldırganlık türünde kişi tümüyle karşısındakine zarar verme amacıyla harekete geçmektedir. Bu saldırganlık türünde, saldırganın hedefini sevmemesi ya da nefret etmesi sebebiyle ve temel amacı hedefe zarar vermek olan saldırganlık türüdür. Yıkıcı saldırganlık, düşmanlık içeren saldırganlıkla eş anlamlı olarak düşünülmelidir. Burada birey kendisine zarar verdiği düşündüğü kaynağa yönelik bir hareketle, zarar verme amacı taşıdır (Çobanoğlu, 1993).

Atılğanlık

Araçsal ve düşmanlık içeren saldırganlığın dışında üçüncü bir saldırganlık şekli atılğanlık kavramıdır. Atılğanlık, kişinin düşüncelerini karşısındakine onun haklarını çiğnemeneden ifade edebilmesidir. (Kiper, 1984.)

Atılğanlık, bireyin diğer kişilerin haklarını kabullenerek, kendi haklarını kullanmasını sağlayan davranış şeklinde tanımlanabilir. Atılğanlıkta birey kendi haklarını, duygularını ve düşüncelerini ifade ederken karşısındakinin hakkını göz ardı etmez, saldırganlık ise karşısındakinin haklarının yüzeye çıkmasına izin vermez, fiziksel ve ruhsal olarak zorlamayı içerir. Kısaca atılğan olmak saldırgan olmak anlamına gelmemektedir (Kiper, 1984.)

Cox (1985), araçsal saldırganlık, düşmanlık içeren saldırganlık ve atılğanlık arasında tartışmalı bir alanın olduğunu ve sözü edilen ilk iki saldırganlıkla, atılğan davranışın birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Saldırganlık ile Spor İlişkisi

Spor, belirli kurallar ve teknik yöntemleri olan, izleyenlerde ve yapanlarda zevk duyma ve coşku gibi ihtiyaçlarını tatmin eden, izleyenleri ve sporcuları bütünleştiren bir etkinlik kümesidir. Genelde, spor yapmayan kişilerin saldırgan olduğu ve saldırganlıklarını giderebilmek için spor yapmalarının yararlı olacağı görüşü kabul görmektedir (Koruç, 2004).

Sporda saldırganlık, sporcunun ilgilendiği spor dalına ait kuralların dışına çıkarak, söz, beden ve işaretlerle karşısındakine zarar vermek niyeti ile yaptığı davranışlar olarak tanımlanabilir (Demirel vd., 2006)

Saldırgan davranışlarda bulunan kişiler, gerilimlerini boşalttığından saldırganlığında bir azalma söz konusu olur. Bu durum katarsis kuramıyla açıklanabilir bir durumdur. Öfke ve saldırganlığını ifade eden kişi, saldırgan davranışla kazanabileceğini düşünürse saldırganlık eyleminde artış söz konusu olur. Bu durum, engellenme – saldırganlık kuramıyla açıklanır. Kişinin gösterdiği saldırganlığın çevre ödül ve modeller yolu ile pekiştirilmesiyle saldırgan davranışlarda artış olur. Bu durum ise sosyal öğrenme kuramıyla açıklanmaktadır. Bu model, saldırgan davranışların, saldırganlık eğilimine etkisi konusundaki tüm süreci kapsamaktadır (Cox, 1985).

Özyeterlik

Özyeterlik Bandura (1999) tarafından, bireyin gelecekte karşılaşacağı durumları yönetmek için gerekli olan davranışları organize etme ve yürütme kapasitesine yönelik inancı olarak tanımlanmaktadır. Ona göre özyeterlik inançları bireyin duygularını, düşüncelerini, güdülenmeyi ve davranışlarını etkilemektedir. Özyeterlik hakkındaki beklenti, bireyin nasıl bir etkinliğe gireceğini, ne oranda çaba göstereceğini ve söz konusu çabayı ne kadar süreyle göstereceğini etkilemektedir (Tipton ve Worthington, 1984).

Öz-yeterlik, bir kişinin belirli bir etkinliği belirli bir ortamda yapacağına dair kendine olan inancını temsil etmektedir. Bir görev için ortaya konan beceri istek ve yeterlik o görev için harcanacak olan çabanın miktarını, gösterilecek olan direnci ve sonucu belirler. Performansın düzeyi ise, döngüsel olarak daha sonraki yeterlik yargılarını oluşturur (Lee, C. 1988, aktaran: Kocaekşi, 2010:29).

Lan ve Gill'e göre kişinin psikolojik yapısı öz yeterlik hakkındaki kararını etkiler, negatif mizaçlı olmak ise öz yeterlik inancını azaltır (Feltz, D.L., Sandra, E.S. ve Sullivan, P.J. 2008, aktaran: Kocaekşi, 2010:30)

Bireylerin, değişik özellikler açısından kendilerine benzer kişilerin başarılarını gözlemlenmeleri, onlardan kendilerinin de başarılı olabilecekleri inancının gelişmesine yol açar. Model olma, gelişmiş güzel gerçekleşemez. İnsanlar daha çok kendi yeterlik algılarını destekleyici kişileri model alırlar (Öcel, H. 2002, aktaran: Kocaekşi, 2010:30)

Özyeterlik algısı, genel özyeterlik algısı ve karşılaşılan durumlara özgü özyeterlik algılarını ifade etmek amacıyla kullanılan duruma özgü özyeterlik algısı olmak üzere iki bağlamda ele alınabilmektedir. Genel özyeterlik algısı günlük yaşamda karşılaşılan birçok sorun ve zorluğun da dâhil olduğu birçok zorluk ya da stres verici duruma yönelik olarak, bireyin başa çıkma yeterliğine ilişkin inancı anlamına gelmektedir. Spesifik özyeterlik algısı ise, bireyin belli bir duruma yönelik olarak başa çıkma yeterliğine ilişkin inancı olarak tanımlanmaktadır (Luszczynska, Scholz ve Schwarzer, 2005).

Duruma özgü özyeterlik algısına karşılık gelen birçok özyeterlik algısı bulunmaktadır. Akademik başarıya ilişkin özyeterlik inançlarına karşılık gelen akademik özyeterlik algısı, kinestetik deneyimlerle ilişkili öz-yeterlik inançlarına karşılık gelen fiziksel özyeterlik algısı, mesleki seçimlerde karar vermeye yönelik

özyeterliğe karşılık gelen kariyer karar verme özyeterlik algısı, stresle ya da stresli durumlarla başa çıkmayla ilişkili özyeterlik inançlarına karşılık gelen başa çıkma özyeterlik algısı; kişilerarası ilişkilerdeki yeterlilikle ilişkili özyeterlik inançlarına karşılık gelen kişilerarası özyeterlik algısı ve duygusal durumlardaki yeterlik algısına karşılık gelen duyuşsal özyeterlik algısı, annenin çocuk bakımıyla ilişkili özyeterlik inançlarına karşılık gelen annelik özyeterlik algısı sözü edilen duruma özgü özyeterlik algılarından bazılarıdır (Sahranç, 2007).

Özyeterlik ile Spor İlişkisi

Birey, yeterlik bilgilerini var olan fizyolojik ve psikolojik durumu çerçevesinde alır. Örneğin; bir beysbol oyuncusunun önemli bir maçın başlangıcında yüksek seviyede heyecanının artmasını ele alalım. Eğer birey bu heyecanın yetenek eksikliğinden kaynaklandığına inanırsa, gerekli beceriye sahip olmadığına inanacaktır (Wann, L.D. 1997, aktaran: Kocaekşi, 2010: 91)

Genel özyeterlik algısının karşılaşılan zorluklara ilişkin durumsal bir öz değerlendirme sonucunda oluştuğu kabul görmekle birlikte, özyeterlik algısı yüksek bireylerin bir çok alanda kendilerini “baş edebilir” olarak değerlendirmeleri nedeniyle söz konusu kavramın durumsal olduğu kadar kişilik özelliğine benzer bir yapıya karşılık geldiği kabul edilmektedir (Haslam, Pakenham ve Smith, 2006). Nitekim kişiliğin tutarlı duygusal, güdüsel ve düşünsel süreçler ve davranış kalıpları olarak (Burger, 2006) tanımlanması, genel özyeterlik algısının kişilik özelliği olarak ele alınmasını destekler niteliktedir. Çünkü sunulan kişilik tanımlaması, genel özyeterlik algısında yer alan bireyin genel olarak kendisini baş edebilir algılamasını içermesine paralel olarak, tutarlı güdüsel, düşünsel süreç ve davranış kalıplarını içermektedir. (Sahranç, 2007).

Görüldüğü gibi özyeterlik algısı, bireyin kendi kapasitelerini değerlendirerek, daha sonra karşılaşıacağı durumlarla baş etme kapasitesine ilişkin inancı olarak tanımlanmakta ve belirli bir duruma ilişkin özyeterlik algısı “duruma özgü özyeterlik algısı” olarak, genel birçok duruma ilişkin özyeterlik algısı ise “genel özyeterlik algısı” olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda genel özyeterlik algısının zorluklara ilişkin tutarlı bir tutum ya da davranışa ilişkin inanç olarak bireyde görece kalıcı birçok duruma yönelik olmasını bir kişilik özelliği olarak ele almak mümkün görünmektedir.

Özyeterlik algısını oluşturan etkenler dört başlık altında ele alınmaktadır (Bandura, 1999). Bunlar ustalık deneyimleri, gözleme dayalı dolaylı deneyimler, sosyal ikna ve fizyolojik ve duygusal durumlardır.

Ustalık deneyimleri özyeterlik algısının oluşmasında en çok etkisi olan deneyimlerdir. Bu deneyimler başarı için gereken her türlü kişisel beceri ve özelliğin birey tarafından biraraya getirilmesi neticesinde oluştuğundan, bireyin kişisel yeterliliğine dair en doğal ve doğru kanıt durumundadır (Bandura, 1999). Kişinin başarısına dayanan ustalık deneyimleri ile ortaya çıkan kişisel yeterliliğe dair inançlar, güçlü inançlar olarak kişinin daha sonraki performansını etkilemektedir.

Gözleme dayalı dolaylı deneyimler, özyeterlik inançlarının oluşması ve güçlendirilmesinde etkisi olan ikinci tür deneyimler olarak, bir modelin gözlenmesine dayalı deneyimlerdir (Bandura, 1999). Kişinin kendisine benzeyen

diğer modellerin devamlı ve tutarlı çabaları ile başarılı olmalarını görmesi neticesinde, onların uzmanlık tecrübelerini model alarak, kendisi başarılı olmuş gibi yeterlilik inançları geliştirebilmektedir. Benzeri bir şekilde, bireyin yüksek, süreğen ve tutarlı çaba gösteren modellerin sonunda başarısız olmasını görmesi durumunda ise ilgili davranışa yönelik güdülenmesi olumsuz etkilenmekte ve özyeterlilik beklentisi ya da inancı düşük düzeyde olmaktadır. . (Sahraç, 2007).

Sözel ya da sosyal ikna özyeterlilik inançlarının oluşması ve güçlendirilmesinde etkisi olan üçüncü tür deneyim olarak, bireyin sosyal ya da sözel olarak ikna edilmesidir (Bandura, 1999:4). Bir etkinlik gerçekleştirilmesinde sözel olarak ikna edilen bir birey, söz konusu etkinliğin gerçekleştirilmesi doğrultusunda daha fazla çaba göstermektedir. Birey etkinliği gerçekleştirmek amacıyla becerilerini geliştirmekte ve çoğu kez daha zor etkinlikleri gerçekleştirebilmektedir. Buna karşın bireyin etkinliği gerçekleştirmesi doğrultusunda ikna edilmesi yerine, onun yetersizlikleri vurgulanırsa, bireyin söz konusu etkinliği başarma olasılığı azalmaktadır (Bandura, 1999).

Fizyolojik ve duygusal durumlar özyeterlilik inançlarının oluşması ve güçlendirilmesinde etkili olmaktadır (Bandura, 1999). Birey acı, yorgunluk, ağrı ve güç içeren fizyolojik durumlarına dair duyularını fizyolojik kapasitesini değerlendirmede ipuçları olarak ele almaktadır. Örneğin yaşadığı stres sonucunda duyduğu stres tepki ve gerginliğini düşük düzeyde bir performansa sebep olabilecek ipuçları olarak değerlendirebilmekte; buna karşılık kendini fizyolojik olarak dengeli ve zinde hissetmesinise yüksek bir performansın ön şartları olarak görebilmektedir (Sahraç, 2007).

Görüldüğü gibi algılanan özyeterliliğin oluşumu ve güçlenmesinde dört önemli etken bulunmaktadır. Bunlar, bireyin zorluğa ilişkin ustalık deneyimleri, söz konusu zorlukla karşılaşan ve bireye benzeyen bir başkasının deneyimlerinin gözlenmesinden elde edilen dolaylı deneyimler, bireyin sözel olarak ikna edilmesi ve bireyin zorlukla karşılaştığı süreçteki fizyolojik ve psikolojik durumudur. Zorluk algısı, zorlukla başa çıkmaya ilişkin önceki yargıları, dışsal yardım ve diğer dışsal faktörlere ilişkin değerlendirmeleri gibi başka bilişsel süreç değişkenleri algılanan özyeterliliğin oluşumundan sonra öz-yeterlilik algısını etkilemede söz konusu olabilecek diğer değişkenlerdir. (Bandura, 1999).

Önceki Çalışmalar

Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen (1992) araştırmalarında saldırganlıkla cinsiyet ve yaş ilişkisini ele almışlardır. Araştırma sonuçları, sekiz yaş grubundaki erkeklerin doğrudan saldırganlığa kızlara göre daha sık başvurduğunu, kızlarınsa çekilme davranışını erkeklere oranla daha çok sergilediklerini, dolaylı saldırganlık puanları bakımından cinsiyetlerin arasındaki farkın anlamlı olmadığı sonucuna varmışlardır. On beş yaş grubundaki erkeklerin fiziksel saldırganlığa, aynı yaş grubundaki kızlarınsa dolaylı saldırganlık ve çekilme davranışlarına daha sık başvurdukları da bulunmuştur. Bununla beraber, doğrudan sözel saldırganlık açasından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırma sonucunda erkeklerin doğrudan, kızlarınsa dolaylı saldırganlığa daha çok başvurduğu görölmüştür.

Kitsantas, A. ve Zimmerman, B. J., (2002) 30 kadın voleybolcu ile çalışma yapmışlar ve grubu usta, usta olmayan ve yeni başlayan olarak 3 gruba ayırmışlar ve öz yeterlik inancını incelemişlerdir. Çalışma sonrası, usta olanların usta olmayanlardan ve yeni başlayanlardan daha yüksek yeterlik inancına sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu çalışma ustalığın tecrübenin aynında zamanla da geliştiğini düşünürsek zaman-öz yeterlik ilişkisi için bir bakış açısı sağlayacağı düşünölebilir (Aktaran: Kocaekşi, 2010: 89).

Green, Richardson ve Lago (1996) iletişim ađ yoğunluğu ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda yüksek yoğunluklu ađ içinde bulunan erkeklerin dolaylı saldırganlığı doğrudan saldırganlıktan daha fazla kullandığı görölmüştür. Kadınlardaysa iletişim ağı yoğunluğunun hem doğrudan hem de dolaylı saldırganlıkla ilişkili olmadığı, kadınların dolaylı saldırganlığı doğrudan saldırganlıktan daha çok kullandığı tespit edilmiştir.

Duque, Klevens ve Ramirez (2003) şiddet ve saldırganlığın yaygınlık düzeyini, farklı saldırganlık türleriyle örtüşme olup olmadığını ve diğer ölkelerde ele alınan değişkenler ile saldırganlık arasındaki ilişkileri Latin Amerika'da araştırmıştır. Çalışma 15-60 yaşları arasında toplam 3.007 kişiyle yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre 15-24 yaş arasındaki erkeklerin daha saldırgan oldukları bulunmuştur. Ayrıca tüm saldırganlık türlerinin birbiri ile örtüştüğu tespit edilmiştir. Fiziksel olarak saldırgan davranışta bulunan, silah veya bıçakla saldırıda bulunanların neredeyse tamamı sözel saldırganlığa da başvurduklarını belirtmişlerdir.

Topuz (2008) çalışmasında amatör futbol oyuncularının saldırganlık düzeylerini incelemiştir. Araştırmaya 223 amatör futbol oyuncusu alınmıştır. Araştırma sonucunda futbolcuların genel olarak saldırganlık düzeylerinin orta seviyede olduğu, saldırganlık envanterine ait atılganlık ve edilgen saldırganlık alt boyut puan ortalamalarının baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca futbolcuların saldırganlık alt boyutlarına ve toplamına ait puan ortalamalarının yaşları, oynadıkları mevkiler, eğitim seviyeleri, anne ve baba meslekleri, ailelerinin gelir seviyeleri, sahip oldukları kardeş sayıları, evde birlikte yaşadıkları kişi sayıları ve evde alkol kullanan biri olup olmadığı değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görölmüştür.

Kabak (2009) “Ergenlerde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi” adlı çalışmasında, spor yapan ergenler ile spor yapmayan ergenlerin saldırgan davranışlarını karşılaştırmıştır. Araştırma 600 öğrenci üzerinde Kocatürk tarafından geliştirilen “Saldırganlık ölçeği” kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet ve aile aylık gelir seviyesine göre öğrencilerin saldırganlık puanları arasında istatistiksel anlamda bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Erkekler kızlara oranla istatistiksel olarak daha fazla saldırganlık puanına ($p<0.023$), ailenin aylık geliri 600 tl ve altında olan öğrencilerin saldırganlık puanları diğer öğrencilere göre daha düşük bulunmuştur ($p<0.000$).

Barling,J. ve Abel, M. (1983) öz yeterlik ve tenis performanslarını inceledikleri çalışmalarında, çalışmaya 40 tenisçi katılmış ve çalışma sonucunda, öz yeterlik inancı ile tenis performansı arasında (performans burada kendilik değerlendirmesi ile maç puanları ve sonucu olarak değerlendirilmiştir) anlamlı bir korelasyon bulunmuştur. Ayrıca daha becerili ve iyi sporcular daha yüksek yeterlik inancı sergilemişlerdir (Aktaran: Kocaekşi, 2010: 100)

Miller, J.T. ve McAuley, E., (1987) basketbol sınıfından mezun olmayan 18 basketbol oyuncusu ile serbest atış performansı ve öz yeterlik inançlarını inceledikleri çalışmalarında, grubu rastgele hedef yönelimli ve hedef yönelimli olmayan olarak ayırmışlardır. Performanslar her 5 haftada bir değerlendirilmiştir. Yapılan ANCOVA sonuçlarına göre, hedef yönelimli antrenman yapan grup hedef yönelimli antrenman yapmayan gruba göre daha yüksek öz yeterlik düzeyi göstermiştir. Ayrıca öz yeterlik ve performans arasındaki ilişki hedef yönelimli antrenman yapan grupta daha yüksek çıkmıştır (Aktaran: Kocaekşi, 2010: 91).

Erşan vd. (2009) çalışmalarında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini sosyodemografik açıdan incelemişlerdir. Araştırmaya 183 erkek ve 103 bayan katılmıştır. Araştırma sonucunda saldırganlık ölçeği puan ortalamalarının yaşa, cinsiyete, bölüm ve branşa göre farklılık göstermediği, saldırganlık ölçeği alt ölçeklerinden yıkıcı saldırganlıkla edilgen saldırganlık arasında pozitif korelasyon saptanmıştır. Özetle, çalışma sonuçlarına göre saldırganlık düzeyinin sosyo-demografik değişkenlerden etkilenmediği bulunmuştur.

Özkatar Kaya (2010) “18-25 Yaş Arası İşitme Engelli Sporcuların Stres ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi” adlı çalışmasını 50 işitme engelli gönüllü ile yapmıştır. Araştırma sonucunda sporcuların yaşları ile saldırganlık düzeyleri arasında, pozitif yönde doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Spor yapan ve yapmayan işitme engellilerin cinsiyet ile saldırganlık ve stres arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasına rağmen erkek engellilerin kız engellilere göre daha saldırgan davranışlar içerisinde olduğu bulunmuştur.

Özdevecioğlu ve Yalçın (2010) “Spor Tatmininin Sporcuların Stres ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi” adlı çalışmalarının örneklemini Antalya ilinde çeşitli branşlardaki 420 sporcu oluşturmuştur. Çalışmanın sonucuna göre spor tatminiyle stres ve saldırganlık arasında negatif yönde ilişki tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile sporcuların yaptıkları spordan tatmin düzeyleri arttıkça saldırganlıklarında ve streslerinde azalma görülmektedir. Araştırmada stresle saldırganlık arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Sporcuların stres düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeyleri de artmaktadır. Araştırmadan elde edilen

bir diğ er bulguysa neden-sonuç analizlerine dayalı olarak spor tatmininin hem stresi hem de saldırganlığı açıklayan anlamlı bir değişken olduğudur. Diğ er bir ifade ile spor tatmini sporcuların stresini ve saldırganlığını açıklayan anlamlı bir tutumdur.

Eroğlu (2009) alışmasında 981 öğrencinin saldırganlık eğilimlerini bazı değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmada, ğrencilere bilgi formu ve ‘‘Saldırganlık Envanteri’’ uygulanmıştır. Öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin, öğrencinin kendisinin, ailesinin ve okulun özelliklerine göre analizi yapılmıştır. Araştırma sonunda spor tatmininin hem stresi hem de saldırganlığı azalttığı belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen başka bir bulguysa stresle saldırganlık arasında pozitif bir ilişkinin var olduğudur. Sporcuların stres düzeyi arttığıkça saldırganlık düzeyi de artmaktadır.

Tekin vd. (2011) alışmalarında kick-boks sporu ile uğraşan lisanslı sporcuların öfke ve saldırganlık düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelemişlerdir. Araştırmaya 50’si kadın 155’i erkek olmak üzere toplam 205 sporcu katılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet, yaş ve kuşak derecelerine göre yıkıcı saldırganlık, atılđanlık, edilgen saldırganlık ve toplam saldırganlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Kanoğlu (2008) alışmasını, lise ğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifadelerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirmiştir. Araştırma İstanbul ilinde bulunan toplam üç okulda araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 1072 ğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonucunda yaş değişkeni açısından öğrencilerin öfke-dışa alt boyutunda istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir farklılaşma bulunmadığı ve aile tipine göre öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri ve öfke tarzı alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı bulunmuştur. Ailesinden arkadaşları ile ilgili kısıtlama gören öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri, öfke tarzı alt boyutları puanları kısıtlama görmeyen öğrencilerin puanlarından istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı yüksek bulunmuştur.

Kurtyılmaz (2005) alışmasında ğretmen adaylarının cinsiyete bağlı olarak saldırganlık düzeyleriyle akademik başarıları, iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma evrenini 2004–2005 eğitim-ğretim yılı ikinci döneminde Osmangazi ve Anadolu niversiteleri’nin Eğitim Fakültelerinde ğrenim gören 3.366 ğrenci oluşturmuştur. 1.437 öğrenciden toplanan veriler arasından, evrenin %25’ine karşılık gelen 853 ğrenci oranlı küme örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin büyük bir kısmının saldırganlıklarının orta düzeyde olduğu, erkeklerin saldırganlık dzeylerininse kızlara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, saldırganlık davranışlarıyla iletişim becerileri (-0.60), problem çözme becerileri (0.50) ve akademik başarı (-0.09) arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu da bulunmuştur. Akademik başarı, yaş, iletişim becerileri ve problem çözme becerileri değişkenlerinin saldırganlık davranışlarını yordayıcılığı ele alındığında, yalnızca iletişim becerilerinin ve problem çözme becerilerinin saldırganlığı anlamlı olarak yordadığı grlmştr. Araştırma değişkenlerinin saldırganlığı yordayıcılığının cinsiyete göre değişiklik göstermediği, her iki cinsiyette de iletişim becerilerinin ve problem çözme becerilerinin saldırganlığı

yordadığı, akademik başarı ve yaş değişkenlerininse saldırganlığı yordamadığı tespit edilmiştir.

Yalçın (2004) çalışmasında ailelerinden algıladıkları destek düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini; cinsiyetlerine, sınıflarına, ailelerindeki tartışma ve kavga sıklığına, algıladıkları anne-baba tutumlarına, ailelerinin gelir durumunu algılama biçimlerine, ailelerinde şiddet uygulanma, okuldaki arkadaşlık ilişkilerinden memnun olma, öğretmenlerinden memnun olma, babalarının alkol kullanma durumlarına göre incelemiştir. Araştırma sonucunda aileden algılanan destek düzeyi ile okuldaki arkadaşlık ilişkilerinden memnun olma durumu değişkenlerinin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkisi anlamlı bulunmuş, aileden algılanan destek düzeyi ile cinsiyet, sınıf, ailelerindeki tartışma ve kavga sıklığı, algıladıkları anne-baba tutumları, ailenin gelir durumunu algılama biçimi, ailede şiddet uygulanma, okuldaki öğretmenlerinden memnun olma ve babalarının alkol kullanma durumu değişkenlerinin saldırganlık puanları üzerindeki ortak etkileri anlamlı bulunmamıştır. Aileden algılanan destek düzeyi, ailenin gelir durumunu algılama biçimi, ailede şiddet uygulanma, öğretmenlerinden memnun olma ve babalarının alkol kullanma durumu değişkenlerinin saldırganlık puanları üzerindeki temel etkileri anlamlı bulunmuştur.

Şahin (2007) araştırmasında psikolojik ihtiyaç (ilişki, yeterlik ve özerklik ihtiyacı) düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini; cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri okulun türüne, algıladıkları anne tutumuna, algıladıkları baba tutumuna, yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yerleşim yerine, ailelerinde şiddet uygulanma durumuna, öğrenim gördükleri okuldan memnuniyet düzeylerine ve serbest (bos) zamanlarında yaptıkları etkinliğin türüne göre incelemiştir. Araştırma sonucunda, lise öğrencilerinin saldırganlık puanı üzerinde ilişki ihtiyacı düzeyi ile serbest zamanlarda yapılan etkinliğin türü, yeterlik ihtiyacı düzeyi ile öğrenim görülen okuldan memnuniyet düzeyi ve özerklik ihtiyacı düzeyi ile cinsiyet değişkenlerinin ortak etkisi anlamlı bulunmuştur. Cinsiyetin, algılanan anne tutumunun, algılanan baba tutumunun, ailede şiddet uygulanma durumunun, öğrenim görülen okuldan memnuniyet düzeyinin, ilişki ve yeterlik ihtiyacı düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Okul türünün, yaşamın çoğunun geçirildiği yerleşim yerinin, serbest zamanlarda yapılan etkinliğin türünün ve özerklik ihtiyacı düzeyinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunmamıştır.

Öztürk (2008) orta öğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek için bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada ergenin saldırgan davranışlarının yaş, cinsiyet, okul türü, okul başarısı, gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba tutumu, arkadaşlık ilişkilerinden memnuniyet durumu, öğretmenleri ile ilişkilerinden memnuniyet durumu, ailenin yapısı ve devamsızlığa göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda orta öğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri yaş, cinsiyet, okul türü, okul başarısı, gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba tutumu, arkadaşlık ilişkilerinden memnuniyet durumu, öğretmenleri ile ilişkilerinden memnuniyet durumu, ailenin yapısı ve devamsızlığa göre farklılaşma olduğu görülmüştür. Ancak annenin eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, gelir düzeyleri ve ailenin yapısının 9. sınıf

öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Karakaya (2008), İstanbul'un, Avrupa yakasında bulunan endüstri meslek liselerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmasının örneklemini Endüstri Meslek Lisesinden 103'ü kız 238'i erkek olmak üzere 341 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada öğrencilerin verdiği cevaplarla şiddet ölçeğinin farklı maddelerinin karşılaştırılması neticesinde; aile gelirinin düşük oluşu, internet kullanımı, içki, sigara ve madde kullanımı, okulda şiddet yaşaması, yaş ve cinsiyetin, okul türünün; şiddete yönelimde etkili olduğu bulunmuştur. Bunun dışında aile içi şiddet ile öğrencinin kendi uyguladığı şiddet ve okulda yaşadığı şiddet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Derwent (2007) spor ve saldırganlık ilişkisini tüm boyutlarıyla ortaya koyabilmek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda spor yapan deneklerin spor yapmayanlardan daha atılgan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Edilgen, yıkıcı ve genel saldırganlık özellikleri bakımından spor yapan ve yapmayan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Cinsiyete göre tüm katılımcılarda saldırganlık özellikleri açısından da anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Spor yapan kızların spor yapmayan kızlardan daha atılgan oldukları belirlenmiş, fakat öteki saldırganlık özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Spor yapan kızların ve erkeklerin atılganlık özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiş, kızların erkeklerden daha atılgan oldukları görülmüştür. Spor yapan kızların ve erkeklerin öteki saldırganlık özelliklerininse birbirine yakın olduğu anlaşılmıştır. Spor yapmayan erkeklerin ve kızların saldırganlık özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Babaların eğitim seviyeleri incelendiğinde spor yapanların yıkıcı saldırganlık envanter alt ölçeğinde anlamlı bir fark tespit edilmiş, baba eğitim seviyesi orta okul olan katılımcıların daha fazla yıkıcı saldırganlık gösterdikleri bulunmuştur. Diğer saldırganlık özelliklerindeyse anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Babaların eğitim seviyelerine göre spor yapmayanların baba eğitim seviyesi lise olanların edilgen saldırganlık özelliklerinin diğer katılımcılardan yüksek olduğu belirlenmiştir.

Menteş (2007), lise öğrencilerinin atılganlık seviyesine sporun etkisini belirlemek, demografik özelliklerinin atılganlık düzeyi ile bir ilişkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, lise öğrencilerinin % 61.6'sı (670'i) atılgan davranış biçimine sahipken, %38.4'ü (417'si) atılgan davranış biçimine sahip olmadıkları bulunmuştur. Lise öğrencilerinin atılganlık düzeyinde lisanslı olarak spor yapıp yapmadıklarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık olmadığı; takım sporun yapanların atılganlık düzeyi puanlarının bireysel spor yapanlara göre yüksek olduğu; spor yapma süreleri ve sportif müsabakalara düzenli olarak katılıp katılmama ile atılganlık düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı bulunmuştur. Lise öğrencilerinin atılganlık düzeyinde yaşa, kardeş sayısına, annenin ve babanın mesleğine bağlı olarak istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken; cinsiyet, devam ettikleri sınıf, devam ettikleri okul, gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, boy ve kilo değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın modeli ve hipotezler, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma betimsel yöntem ve ilişkisel tarama modeline göre modellenmiştir. Deneklerin var olan özelliklerine hiçbir değişiklik yapılmaksızın veri toplanarak, var olan durum hakkında deneklerin görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Betimleme yöntemi geçmişe ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, kendi şartları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılır. Olayı değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez. Önemli olan bilmek istenen şeyi gözleyip belirleyebilmektir (Karasar, 2006:77). Bu bağlamda amatör futbolcuların saldırganlık düzeyleri belirlenmeye çalışıldığından dolayı çalışma betimsel tarama modeline dayanmaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2012-2013 sezonunda Bursa ilinde amatör ligde futbol oynayan bireyler, örneklemini ise Bursa ili merkez ilçesinde 1. amatör liginde futbol oynayan amatör futbolculardan oluşan 111 denek oluşturmaktadır. Yöntemsel olarak çalışma evreni, basit tesadüf güvenlik esasına bağlı alındı.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, veri toplama aracı olarak İpek İlter (Kiper) tarafından geliştirilen “Saldırganlık Envanteri” (Kiper 1984) ve araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Amatör futbolcuların öz yeterlik algılamalarını ölçmek için Riggs ve arkadaşları (2002) tarafından geliştirilen 10 maddelik “Genel Öz Yeterlik Ölçeği (GOYO)” kullanılmıştır. Ölçek Ocel (2002) tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ölçek İnisiyatif (madde 1-3), Gayret (madde 4-8) ve Israrcılık (madde 9-10) alt boyutlarını içermektedir.

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmanın örneklemini oluşturan futbol oyuncularının demografik özelliklerini ve spor aktivitelerine katılma düzeylerini belirlemek amacı ile araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

Saldırganlık Envanteri

İpek İLTER (Kiper) tarafından 1984 yılında geliştirilen saldırganlık envanteri 30 maddeden oluşmakta ve üç alt testi içermektedir. Bunlar: yıkıcı saldırganlık, atılgnalık ve edilgen saldırganlıktır. Envanterde yer alan her bir alt test 10 soru ile belirlenmiştir.

Yıkıcı saldırganlıkla ilgili maddeler; 1, 2, 3, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 29

Atılgnalıkla ilgili maddeler; 4, 5, 6, 10, 11, 12, 19, 20, 21, 28,

Edilgen saldırganlıkla ilgili maddeler ise 7, 8, 9, 16, 17, 18, 25, 26, 27, 30'dur.

Envanterde kullanılan materyal, soru formu ve yanıt kâğıdıdır. Sorular “bana hiç uymuyor=-3”, “bana biraz uymuyor=-2”, “bana uymuyor=-1”, “kararsızım=0”, “bana uyuyor=+1”, “bana biraz uyuyor=+2”, “bana çok uyuyor=+3”, arasında yanıtlamayı içeren 7’li likert tipidir. Kuramsal olarak her bir alt testte, her soruya bana çok uyuyor şeklinde yanıt veren denek +30, bana hiç uymuyor şeklinde yanıt veren denek ise -30 puan almaktadır. Ancak istatistiksel olarak eksi puanlar kullanılmayacağından dolayı ve sıfır sayısının da istatistiksel analizde sorun yaratacağı düşüncesiyle her toplam puana 31 sayısı ilave edilmiştir. Bu sayede her bir alt testten alınan puan 1, en yüksek puan 61 olmaktadır. Envanterin kendisinde olmamakla birlikte, her üç alt ölçeğin toplam puanlarından yola çıkılarak her denek için genel bir saldırganlık puanı da elde edilmiştir (Güner 2006).

Bu araştırmada, deneklerin verdiği cevaplar doğrultusunda boş olan maddeler o sorunun ortalamasına göre *replace missing value with average* ile tekrarlanmıştır. Yapılan güvenirlik çalışmasında envanterin “Yıkıcı Saldırganlık” alt boyutuna ait Cronbach’s alfa iç tutarlılık katsayısı 0,833; “Atılğanlık” alt boyutuna ait Cronbach’s alfa iç tutarlılık katsayısı 0,805 ve “Edilgen Saldırganlık” alt boyutuna ait Cronbach’s alfa iç tutarlılık katsayısı 0,800 olarak bulunmuştur. Envanterin tümüne ilişkin elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise 0,931 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

“Bursa Birinci Amatör Futbol Ligindeki Oyuncuların Özyeterlik Düzeylerinin Saldırganlık Düzeylerine Etkisi” başlıklı çalışmamızda ölçekler yardımı elde edilen veriler SPSS 21 programı analiz edilmiştir.

Demografik değişkenlere ilişkin sonuçlar frekans ve yüzde değerleri tespit edilerek sunulmuştur. Ölçeğin güvenirlik katsayıları için Cronbach Alfa değeri hesaplanmıştır. Değişkenlerimizin normal dağılım sınaması Kolmogorov Smirnov testi ile sınanmış ve verilerimizin normal dağılım sergilediği tespit edilmiştir. Öz yeterlik düzeylerinin saldırganlık türleri üzerine olan etkisini tespit edebilmek için basit doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Demografik özelliklere göre öz yeterlik ve saldırganlık düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığının tespiti ise Tek yönlü varyans analizi ile yapılmıştır. Ayrıca analiz aşamasında demografik değişkenlerin saldırganlık düzeylerine etkileri MANOVA analizi ile incelenerek test sonuçları değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Çizelge 1. Değişkenlerin Normal Dağılım Sınaması

	Kolmogorov-Smirnov		
	Test İstatistiği	Sd	p
Yıkıcı Saldırganlık	.056	111	.200
Atılgan Saldırganlık	.070	111	.200
Edilgen Saldırganlık	.060	111	.200
Öz yeterlik	.080	111	.077

Verilerimizin normal dağılım sınaması kolmogorv smirnov testi ile yapılmış ve sonucunda tüm değişkenlerimizin normal dağılım sergilediği tespit edilmiştir ($p<.05$).

Çizelge 2. Örneklemin Yaş Dağılımı

	f	%	% _{Yığıl.}
17 yaş	37	33.3	33.3
18 yaş	13	11.7	45.0
19 yaş	10	9.0	54.1
Yaş 20 yaş	6	5.4	59.5
21 yaş	9	8.1	67.6
22 yaş ve üzeri	36	32.4	100.0
Total	111	100.0	

Örneklemin yaş dağılımına ilişkin bulguları içeren Çizelge incelendiğinde, en fazla katılımcıların 17 yaş, 22 yaş ve üzeri grupta olduğu tespit edilmiştir (%33.3, 37 kişi, %32.4, 36 kişi). En az frekansa sahip yaş ise 20 yaş olarak tespit edilmiştir (%5.4, 6 kişi). 17 yaşında 37 kişi (%33,3), 18 yaşında 13 kişi (% 11,7),

19 yaşında 10 kişi (% 9,0), 20 Yaşında 6 kişi (% 5,4), 21 yaşında 9 kişi (%8,1) ve 22 yaş ve üzeri 36 kişi (%32,4) katılımcı vardır.

Çizelge 3. Örneklem Okul türüne göre Dağılımı

	f	%	% _{yıg.}
Okul Türü	İlkokul	4	3.6
	Ortaokul	23	20.7
	Lise	50	45.0
	Ön Lisans	18	16.2
	Lisans	16	14.4
	Total	111	100.0

Örneklem okul türüne göre yapılan dağılımda en yüksek frekansa sahip okul türünün lise mezunu olanların olduğu tespit edilmiştir (%45, 50 kişi). En az frekansa ise ilkokul mezunu olanlar sahip olmuştur (%3.6, 4 kişi). Katılımcılardan ilkokul mezunu olanların sayısı 4 (% 3,6), ortaokul mezunu olanların sayısı 23 (% 20,7), lise mezunu olanların sayısı 50 (% 45,0), ön lisans mezunu olanların sayısı 18 (% 16,2) ve lisans mezunu olanların sayısı 16 (14,4)'dür.

Çizelge 4. Spor Yapılan Yıla Göre Dağılım

	f	%	% _{yığı.}
Kaç yıldır spor yapıyorsunuz?	1-2 yıl	11	9.9
	3-4 yıldır	10	9.0
	5-6 yıldır	20	18.0
	7-8 yıldır	25	22.5
	8 ve üzeri yıldır	45	40.5
	Total	111	100.0

Katılımcıların kaç yıldır spor yaptıkları incelendiğinde en fazla frekansa 8 yıl ve üzeridir spor yapanlar sahip olmuştur. Katılımcılar içerisinde en düşük frekansa sahip grup 3-4 yıldır spor yapanlar olmuştur. 1-2 yıl arası spor yapanların sayısı 11 (% 9,9), 3-4 yıl spor yapanların sayısı 10 (% 9,0), 5-6 yıl spor yapanların sayısı 20 (%18,0), 7-8 yıl spor yapanların sayısı 25 (% 22,5) ve 8 yıl ve üzeri spor yapanların sayısı 45 (%40,5)'dir.

Çizelge 5. Aile Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılım

	f	%	% _{yığı.}
Ailenizin aylık gelir düzeyi?	501-1500 TL	43	38.8
	1501-2000 TL	28	25.2
	2001 TL ve üstü	40	36.0
	Total	111	100.0

Aylık aile gelir durumuna göre yapılan incelemede en yüksek frekansa 2001 ve üzeri gelir grubunda olanlar sahip olurken örneklemin % 27,0'si 1001-

1500 TL üzeri gelir elde etmektedir. 0-501 TL geliri olanların sayısı 1 (% 0,9), 501-1000 TL geliri olanların sayısı 12 (% 10,8)'dir.

Çizelge 6. Kişisel Gelire Göre Dağılım

	f	%	% _{yığı.}
Aylık elinize geçen para miktarı?	0-501 TL	54	48,7
	501 TL ve üstü	57	51,3
	Total	111	100.0

Sporcuların aylık ellerine geçen para miktarına göre incelendiğinde 0-501 TL gelire sahip olanların sayısı 54 (% 48,7), 501 TL ve üstü gelire sahip olanların sayısı 57 (% 51,3), olarak bulunmuştur.

Hipotezlere İlişkin Bulgular

H1. Öz-Yeterliğin yıkıcı saldırganlık üzerinde etkisi vardır

Çizelge 7. Öz Yeterliğin Yıkıcı Saldırganlık Üzerine Etkisini Tespit Edebilmek İçin Yapılan Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken		
	Yıkıcı Saldırganlık		
	Beta (β)	t değeri	p-değeri
Sabit	41.553	4.434	.000
Öz-Yeterlilik	-.413	-1.386	.169
	R ² = ,017 F= 1,921 Sig(p)= ,169		

Öz yeterliğin yıkıcı saldırganlık üzerinde olan etkisini incelemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda öz yeterliğin yıkıcı saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir (p=.169, p>.05).

Yukarıda yer alan veriler ışığında H1 Hipotezi ret edilir.

H2. Öz-Yeterliğin atılğan saldırganlık üzerinde etkisi vardır.

Çizelge 8. Öz-Yeterliğin Atılğan Saldırganlık Üzerine Etkisini Tespit Edebilmek İçin Yapılan Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken		
	Atılğan Saldırganlık		
	Beta (β)	t değeri	p-değeri
	73.46	7.65	.000
Öz-Yeterlik	-1.056	-3.46	.001
	R ² = .099 F= 11.970 Sig(p)= .001		

Öz yeterliğin Atılğan saldırganlık üzerinde olan etkisini incelemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda öz yeterliğin atılğan saldırganlık üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu tespit edilmiştir ($p=.001$, $p<.05$). Diğer bir ifade ile örneklem grubuna yer alan futbolcuların öz yeterlik düzeyleri arttıkça atılğan saldırganlık düzeyleri düşmektedir.

Yukarıda yer alan veriler ışığında H2 Hipotezi kabul edilir.

H3. Öz-Yeterliğin edilgen saldırganlık üzerinde etkisi vardır.

Çizelge 9. Öz Yeterliğin Edilgen Saldırganlık Üzerine Etkisini Tespit Edebilmek İçin Yapılan Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken		
	Edilgen saldırganlık		
	Beta (β)	t değeri	p-değeri
Sabit	24.120	3.055	.003
Öz-Yeterlik	.110	.438	.663
	$R^2 = .002$ $F = .191$ $Sig(p) = .663$		

Öz yeterliğin edilgen saldırganlık üzerinde olan etkisini incelemek için yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda öz yeterliğin edilgen saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir ($p=.663$, $p>.05$).

Yukarıda yer alan veriler ışığında H3 Hipotezi ret edilir.

H4. Eğitim düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 10. Eğitim Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeyleri İstatistikleri

	N	Ortalama	S.S.	St. Hata	Min.	Maks.
İlkokul	6	30.33	3.141	1.282	26	34
Ortaokul	23	33.09	3.801	.793	22	39

Lise	44	30.68	3.958	.597	17	38
Ön Lisans	20	30.75	4.038	.903	26	38
Lisans	18	31.00	2.701	.637	26	35
Toplam	111	31.23	3.787	.359	17	39

Çizelge 11. Eğitim Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığının Tespiti İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	102.914	4	25.729	1.850	.125
Grup içi	1474.455	106	13.910		
Toplam	1577.369	110			

Eğitim düzeylerine göre öz yeterlik düzeylerinin değişip değişmediğini tespit etmek amaçlı yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p=.125$, $p>.05$).

Yukarıda yer alan veriler ışığında H4 hipotezi ret edilir.

Pillai's Trace, Hotelling's Trace ve Roy's Largest Root testleri pozitif testlerdir ve değer rakamları arttıkça faktörün etkisinin modele katkısının arttığı anlamına gelmektedir. Wilks' Lambda ise negatif değerli bir testtir ve değer rakamı azaldıkça faktörün modele katkısının arttığı anlamına gelmektedir. Standart bir MANOVA uygulamasında genellikle sadece p kolonuna bakılır ve bu kolonda da Wilks' Lambda değeri tercih edilir (Kalaycı, 2009:160).

H5. Okul türüne göre saldırganlık düzeyleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 12. Okul Türüne Göre Saldırganlık Türü İstatistikleri

	Okul Türü	Ort.	S.S.	N
Yıkıcı Saldırganlık	İlkokul	23.67	16.330	6
	Ortaokul	31.39	12.420	23
	Lise	29.73	12.242	44
	Ön Lisans	25.85	9.783	20
	Lisans	27.33	10.808	18

	Toplam	28.66	11.885	111
Atılgan Saldırganlık	İlkokul	37.00	9.737	6
	Ortaokul	37.65	13.030	23
	Lise	43.20	12.495	44
	Ön Lisans	35.80	14.692	20
	Lisans	43.89	9.443	18
	Toplam	40.50	12.710	111
	Edilgen Saldırganlık	İlkokul	25.50	11.537
Ortaokul		31.43	8.784	23
Lise		29.23	10.115	44
Ön Lisans		24.15	8.580	20
Lisans		22.94	9.650	18
Toplam		27.55	9.933	111

Çizelge 13. Okul Türüne Göre Saldırganlık Türlerinin Kovaryans Matrislerinin Eşitliği için Box's Testi

Box's M	15.756
F	.584
Sd1	24
Sd2	2541.467
p	.946

Gruplar boyunca bağımlı değişkenlerin kovaryans matrislerinin eşit olduğu varsayımını test etmek için kullanılan **Box's M** testi sonuçlarına göre $p=.946>0.05$ olduğundan temel varsayım olan kovaryans eşitliği sağlanmıştır.

Çizelge 14. Okul Türüne Göre Saldırganlık Türlerinin Varyansların Eşitliği İçin Levene's Testi

	F	Sd1	Sd2	p
Yıkıcı Saldırganlık	.384	4	106	.820

Atılgen Saldırganlık	1.068	4	106	.376
Edilgen Saldırganlık	.487	4	106	.745

Bağımlı değişkenlerdeki gruplar arası varyans eşitliği şartını test eden **Levene's** testi sonuçlarına göre tüm saldırganlık türleri için anlamlılık değerleri $p > .05$ olduğundan okul türü için varyans eşitliği şartı sağlanmıştır.

Çizelge 15. Okul Türüne Göre Saldırganlık Türlerinin Tek Yönlü MANOVA Test Sonuçları

Etki		Değer	F	p	Kısmi Eta Kareleri
Sabit	Pillai's Trace	.916	376.824	.000	.916
	Wilks' Lambda	.084	376.824	.000	.916
	Hotelling's Trace	10.870	376.824	.000	.916
	Roy's Largest Root	10.870	376.824	.000	.916
Okul Türü	Pillai's Trace	.193	1.817	.045	.064
	Wilks' Lambda	.817	1.818	.045	.065
	Hotelling's Trace	.211	1.808	.046	.066
	Roy's Largest Root	.121	3.204 ^c	.016	.108

Yukarıdaki verilere göre $p = .045 < .05$ olduğundan okul türüne göre saldırganlık grupları arasında farklılık vardır. H_5 hipotezi kabul edilmiştir.

H6. Okul türü saldırganlık düzeylerini etkilemektedir.

Çizelge 16. Okul Türüne Göre Saldırganlık Türlerinin Varyans Analizi Çizelgesi

	Bağımlı Değişken	Tip 3 Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kareleri
Düzeltilmiş Model	Yıkıcı	560.902 ^a	4	140.226	.993	.415	.036
	Atılgen	1230.393 ^b	4	307.598	1.971	.104	.069
	Edilgen	1109.104 ^c	4	277.276	3.016	.021	.102
Sabit	Yıkıcı	56246.357	1	56246.357	398.109	.000	.790
	Atılgen	115310.481	1	115310.481	739.020	.000	.875

	Edilgen	52469.972	1	52469.972	570.772	.000	.843
	Yıkıcı	560.902	4	140.226	.993	.415	.036
Okul Türü	Atılğan	1230.393	4	307.598	1.971	.104	.069
	Edilgen	1109.104	4	277.276	3.016	.021	.102
	Yıkıcı	14976.089	106	141.284			
Hata	Atılğan	16539.354	106	156.032			
	Edilgen	9744.374	106	91.928			
	Yıkıcı	106697.000	111				
Toplam	Atılğan	199797.000	111				
	Edilgen	95100.000	111				
	Yıkıcı	15536.991	110				
Düzeltilmiş Toplam	Atılğan	17769.748	110				
	Edilgen	10853.477	110				

a. $R^2 = .036$ (Düz. $R^2 = .000$)

b. $R^2 = .069$ (Düz. $R^2 = .034$)

c. $R^2 = .102$ (Düz. $R^2 = .068$)

Okul türü saldırganlık türlerinden yıkıcı ve atılğan saldırganlık türünü etkilemezken ($p > .05$) yalnızca edilgen saldırganlık türünü etkilemektedir ($p = .021 < .05$, $R^2 = .102$). H_6 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 17. Okul Türüne Göre Edilgen Saldırganlık Çoklu Karşılaştırma Çizelgesi

(I) Okul Türü	(J) Okul Türü	Ort. Fark (I-J)	St. Hata	p
İlkokul	Ortaokul	-5.93	4.395	.661
	Lise	-3.73	4.173	.899
	Ön Lisans	1.35	4.463	.998
	Lisans	2.56	4.520	.980
Ortaokul	İlkokul	5.93	4.395	.661
	Lise	2.21	2.467	.898
	Ön Lisans	7.28	2.931	.102
	Lisans	8.49*	3.017	.045
Lise	İlkokul	3.73	4.173	.899
	Ortaokul	-2.21	2.467	.898
	Ön Lisans	5.08	2.586	.291
	Lisans	6.28	2.683	.140
Ön Lisans	İlkokul	-1.35	4.463	.998
	Ortaokul	-7.28	2.931	.102
	Lise	-5.08	2.586	.291
	Lisans	1.21	3.115	.995
Lisans	İlkokul	-2.56	4.520	.980
	Ortaokul	-8.49*	3.017	.045
	Lise	-6.28	2.683	.140
	Ön Lisans	-1.21	3.115	.995

Varyansların eşitliği Levene's testinde sağlandığı için Tukey testi sonuçlarına göre ortaokul ve lisans mezunları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p=.045<.05$). Ortaokul mezunlarının lisans mezunlarına göre edilgen saldırganlık puanları anlamlı derecede yüksektir.

H7. Spor yılına göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 18. Spor Yılına Göre Öz-Yeterlik Düzeyleri İstatistikleri

	N	Ortalama	S.S.	St. Hata	Min.	Maks.
1-2 yıl	12	32.33	4.030	1.163	26	39
3-4 yıldır	11	31.55	2.734	.824	26	35
5-6 yıldır	23	30.87	4.526	.944	20	38
7-8 yıldır	20	32.65	2.834	.634	28	38
8 ve üzeri yıldır	45	30.40	3.786	.564	17	37
Toplam	111	31.23	3.787	.359	17	39

Çizelge 19. Spor Yılına Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığının Tespiti İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	90.017	4	22.504	1.604	.179
Grup içi	1487.353	106	14.032		
Toplam	1577.369	110			

Spor yılına göre öz yeterlik düzeylerinin değişip değişmediğini tespit etmek amaçlı yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda spor yılına göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p=.179$, $p>.05$). Yukarıda yer alan veriler ışığında H7 Hipotezi ret edilir.

H8. Spor Yılına göre saldırganlık düzeyleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 20. Spor Yılına Göre Saldırganlık Türü İstatistikleri

	Spor Yılı	Ort.	S.S.	N
	1-2 yıl	33.58	13.222	12
	3-4 yıldır	34.27	12.939	11
Yıkıcı Saldırganlık	5-6 yıldır	31.13	11.116	23
	7-8 yıldır	22.85	12.638	20
	8 ve üzeri yıldır	27.29	10.279	45

	Toplam	28.66	11.885	111
Atılgan Saldırganlık	1-2 yıl	41.83	9.637	12
	3-4 yıldır	38.09	15.852	11
	5-6 yıldır	41.74	13.579	23
	7-8 yıldır	35.20	13.840	20
	8 ve üzeri yıldır	42.44	11.369	45
	Toplam	40.50	12.710	111
Edilgen Saldırganlık	1-2 yıl	30.33	9.228	12
	3-4 yıldır	35.73	8.730	11
	5-6 yıldır	30.65	8.773	23
	7-8 yıldır	28.30	9.504	20
	8 ve üzeri yıldır	22.89	9.178	45
	Toplam	27.55	9.933	111

Çizelge 21. Spor Yılına Göre Saldırganlık Türü Kovaryans Matrislerinin Eşitliği için Box's Testi

Box's M	25.185
F	.960
Sd1	24
Sd2	8385.076
p	.517

Gruplar boyunca bağımlı değişkenlerin kovaryans matrislerinin eşit olduğu varsayımını test etmek için kullanılan **Box's M** testi sonuçlarına göre $p=.517>0.05$ olduğundan temel varsayım olan kovaryans eşitliği sağlanmıştır.

Çizelge 22. Spor Yılına Göre Saldırganlık Türlerinin Varyansların Eşitliği İçin Levene's Testi

F	Sd1	Sd2	p
---	-----	-----	---

Yıkıcı Saldırganlık	.410	4	106	.801
Atılğan Saldırganlık	1.160	4	106	.333
Edilgen Saldırganlık	.098	4	106	.983

Bağımlı değişkenlerdeki gruplar arası varyans eşitliği şartını test eden **Levene's** testi sonuçlarına göre tüm saldırganlık türleri için anlamlılık değerleri $p > .05$ olduğundan spor yılı için varyans eşitliği şartı sağlanmıştır.

Çizelge 23. Spor Yılına Göre Saldırganlık Türü Tek Yönlü MANOVA Test Sonuçları

Etki		Değer	F	p	Kısmi Eta Kareleri
Sabit	Pillai's Trace	.933	479.813	.000	.933
	Wilks' Lambda	.067	479.813	.000	.933
	Hotelling's Trace	13.841	479.813	.000	.933
	Roy's Largest Root	13.841	479.813	.000	.933
Spor Yılı	Pillai's Trace	.334	3.326	.000	.111
	Wilks' Lambda	.689	3.467	.000	.117
	Hotelling's Trace	.417	3.565	.000	.122
	Roy's Largest Root	.307	8.141	.000	.235

Çizelgeye göre $p < .05$ olduğundan spor yılına göre saldırganlık grupları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. H8 hipotezi kabul edilmiştir.

H9. Spor Yılı saldırganlık düzeylerini etkilemektedir.

Çizelge 24. Spor Yılına Göre Saldırganlık Türü Varyans Analizi Çizelgesi

	Bağımlı Değişken	Tip 3 Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kareleri
Düzeltilmiş Model	Yıkıcı	1537.489 ^a	4	384.372	2.910	.025	.099
	Atılğan	852.426 ^b	4	213.107	1.335	.262	.048
	Edilgen	2038.767 ^c	4	509.692	6.129	.000	.188
Sabit	Yıkıcı	76699.170	1	76699.170	580.743	.000	.846

	Atılğan	137004.924	1	137004.924	858.441	.000	.890
	Edilgen	75445.555	1	75445.555	907.259	.000	.895
	Yıkıcı	1537.489	4	384.372	2.910	.025	.099
Spor Yılı	Atılğan	852.426	4	213.107	1.335	.262	.048
	Edilgen	2038.767	4	509.692	6.129	.000	.188
	Yıkıcı	13999.502	106	132.071			
Hata	Atılğan	16917.322	106	159.597			
	Edilgen	8814.710	106	83.158			
	Yıkıcı	106697.000	111				
Toplam	Atılğan	199797.000	111				
	Edilgen	95100.000	111				
	Yıkıcı	15536.991	110				
Düzeltilmiş Toplam	Atılğan	17769.748	110				
	Edilgen	10853.477	110				

a. $R^2 = .099$ (Düz. $R^2 = .065$)

b. $R^2 = .048$ (Düz. $R^2 = .012$)

c. $R^2 = .188$ (Düz. $R^2 = .157$)

Spor yılı saldırganlık türlerinden atılğan saldırganlık türünü etkilemezken ($p = .262 > .05$) yıkıcı ve edilgen saldırganlık türünü etkilemektedir ($p < .05$, Yıkıcı $R^2 = .099$, Edilgen $R^2 = .099$). H9 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 25. Spor Yılına Göre Edilgen Saldırganlık Çoklu Karşılaştırma Çizelgesi

(I) Spor Yılı	(J) Spor Yılı	Ort. Fark (I-J)	St. Hata	p
1-2 yıl	3-4 yıldır	-5.39	3.807	.618
	5-6 yıldır	-.32	3.247	1.000
	7-8 yıldır	2.03	3.330	.973
	8 ve üzeri yıldır	7.44	2.963	.095

3-4 yıldır	1-2 yıl	5.39	3.807	.618
	5-6 yıldır	5.08	3.343	.553
	7-8 yıldır	7.43	3.423	.199
	8 ve üzeri yıldır	12.84*	3.067	.001
5-6 yıldır	1-2 yıl	.32	3.247	1.000
	3-4 yıldır	-5.08	3.343	.553
	7-8 yıldır	2.35	2.788	.916
	8 ve üzeri yıldır	7.76*	2.337	.011
7-8 yıldır	1-2 yıl	-2.03	3.330	.973
	3-4 yıldır	-7.43	3.423	.199
	5-6 yıldır	-2.35	2.788	.916
	8 ve üzeri yıldır	5.41	2.451	.185
8 ve üzeri yıldır	1-2 yıl	-7.44	2.963	.095
	3-4 yıldır	-12.84*	3.067	.001
	5-6 yıldır	-7.76*	2.337	.011
	7-8 yıldır	-5.41	2.451	.185

Varyansların eşitliği Levene's testinde sağlandığı için Tukey testi sonuçlarına göre yalnızca edilgen saldırganlık spor yılına göre farklılık göstermektedir. 8 ve üzeri yıldır spor yapanlar ve 3-4 yıldır spor yapanlara göre ($p=.001<.05$) ve 5-6 yıldır spor yapanlara göre ($p=.011<.05$) anlamlı farklılık göstermektedir. 8 ve üzeri yıldır spor yapanların edilgen saldırganlık puanları diğer 2 gruba göre anlamlı bir şekilde daha düşüktür.

H10. Aile aylık gelir düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 26. Aile Aylık Gelir Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeyleri İstatistikleri

	N	Ortalama	S.S.	St. Hata	Min.	Maks.
501-1500 TL	44	30.86	4.511	.680	17	39
1501-2000 TL	26	31.88	2.998	.588	26	38

2001 TL ve üstü	41	31.20	3.393	.530	26	38
Toplam	111	31.23	3.787	.359	17	39

Çizelge 27. Aile Aylık Gelir Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığının Tespiti İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi

	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	17.095	2	8.547	.592	.555
Grup içi	1560.275	108	14.447		
Toplam	1577.369	110			

Aile aylık gelir düzeyine göre öz yeterlik düzeylerinin değişip değişmediğini tespit etmek amaçlı yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda aile aylık gelir düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p=.555$, $p>.05$). Yukarıda yer alan veriler ışığında H10 hipotezi ret edilir.

H11. Aile aylık gelire göre saldırganlık düzeyleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 28. Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türü İstatistikleri

	Aile Aylık Geliri	Ort.	S.S.	N
Yıkıcı Saldırganlık	501-1500 TL	29.70	10.945	44
	1501-2000 TL	27.15	13.247	26
	2001 TL ve üstü	28.49	12.135	41
	Toplam	28.66	11.885	111
Atılğan Saldırganlık	501-1500 TL	42.14	11.296	44
	1501-2000 TL	38.08	13.374	26
	2001 TL ve üstü	40.27	13.728	41
	Toplam	40.50	12.710	111
Edilgen Saldırganlık	501-1500 TL	31.25	9.724	44
	1501-2000 TL	24.62	10.230	26
	2001 TL ve üstü	25.44	8.891	41
	Toplam	27.55	9.933	111

Çizelge 29. Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türlerinin Kovaryans Matrislerinin Eşitliği için Box's Testi

Box's M	12.427
F	.991
Sd1	12
Sd2	34787.033
p	.454

Gruplar boyunca bağımlı değişkenlerin kovaryans matrislerinin eşit olduğu varsayımını test etmek için kullanılan **Box's M** testi sonuçlarına göre $p=.454>0.05$ olduğundan temel varsayım olan kovaryans eşitliği sağlanmıştır.

Çizelge 30. Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türü Varyansların Eşitliği İçin Levene Testi

	F	Sd1	Sd2	p
Yıkıcı Saldırganlık	1.488	2	108	.230
Atılğan Saldırganlık	.197	2	108	.821
Edilgen Saldırganlık	.459	2	108	.633

Bağımlı değişkenlerdeki gruplar arası varyans eşitliği şartını test eden **Levene's** testi sonuçlarına göre tüm saldırganlık türleri için anlamlılık değerleri $p>.05$ olduğundan aile aylık geliri için varyans eşitliği şartı sağlanmıştır.

Çizelge 31. Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türü Tek Yönlü MANOVA Test Sonuçları

Etki		Değer	F	p	Kısmi Eta Kareleri
Sabit	Pillai's Trace	.941	568.584 ^b	.000	.941
	Wilks' Lambda	.059	568.584 ^b	.000	.941
	Hotelling's Trace	16.092	568.584 ^b	.000	.941
	Roy's Largest Root	16.092	568.584 ^b	.000	.941
Aile Aylık Gelir	Pillai's Trace	.144	2.767	.013	.072
	Wilks' Lambda	.857	2.845^b	.011	.075

Hotelling's Trace	.167	2.921	.009	.077
Roy's Largest Root	.163	5.825 ^c	.001	.140

Çizelgeye göre $p < .05$ olduğundan aile aylık gelirine göre saldırganlık grupları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. H11 hipotezi kabul edilmiştir.

H12. Aile aylık geliri saldırganlık düzeylerini etkilemektedir.

Çizelge 32. Aile Aylık Gelire Göre Saldırganlık Türü Varyans Analizi Çizelgesi

	Bağımlı Değişken	Tip 3 Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kareleri
Düzeltilmiş Model	Yıkıcı	108,203 ^a	2	54,102	,379	,686	,007
	Atılğan	272,671 ^b	2	136,335	,842	,434	,015
	Edilgen	1008,976 ^c	2	504,488	5,535	,005	,093
Sabit	Yıkıcı	85113,971	1	85113,971	595,789	,000	,847
	Atılğan	169618,734	1	169618,734	1046,965	,000	,906
	Edilgen	77243,280	1	77243,280	847,404	,000	,887
Aile Aylık Gelir	Yıkıcı	108,203	2	54,102	,379	,686	,007
	Atılğan	272,671	2	136,335	,842	,434	,015
	Edilgen	1008,976	2	504,488	5,535	,005	,093
Hata	Yıkıcı	15428,788	108	142,859			
	Atılğan	17497,077	108	162,010			
	Edilgen	9844,501	108	91,153			
Toplam	Yıkıcı	106697,000	111				
	Atılğan	199797,000	111				
	Edilgen	95100,000	111				
Düzeltilmiş Toplam	Yıkıcı	15536,991	110				
	Atılğan	17769,748	110				
	Edilgen	10853,477	110				

a. $R^2 = .007$ (Düz. $R^2 = -.011$)

b. $R^2 = .015$ (Düz. $R^2 = -.003$)

c. $R^2 = .093$ (Düz. $R^2 = .076$)

Aile aylık geliri saldırganlık türlerinden yıkıcı ve atılgan saldırganlık türünü etkilemezken ($p > .05$) yalnızca edilgen saldırganlık türünü etkilemektedir ($p = .005 < .05$, $R^2 = .093$). H12 hipotezi kabul edilmiştir.

Çizelge 33. Aile Aylık Gelire Göre Edilgen Saldırganlık Çoklu Karşılaştırma Çizelgesi

(I) Aile aylık geliri	(J) Aile aylık geliri	Ort. Fark (I-J)	St. Hata	p
501-1500 TL	1501-2000 TL	2.55	2.957	.665
	2001 TL ve üstü	1.22	2.594	.886
1501-2000 TL	501-1500 TL	-2.55	2.957	.665
	2001 TL ve üstü	-1.33	2.996	.897
2001 TL ve üstü	501-1500 TL	-1.22	2.594	.886
	1501-2000 TL	1.33	2.996	.897
501-1500 TL	1501-2000 TL	4.06	3.149	.404
	2001 TL ve üstü	1.87	2.763	.778
1501-2000 TL	501-1500 TL	-4.06	3.149	.404
	2001 TL ve üstü	-2.19	3.191	.772
2001 TL ve üstü	501-1500 TL	-1.87	2.763	.778
	1501-2000 TL	2.19	3.191	.772
501-1500 TL	1501-2000 TL	6.63*	2.362	.016
	2001 TL ve üstü	5.81*	2.072	.016
1501-2000 TL	501-1500 TL	-6.63*	2.362	.016
	2001 TL ve üstü	-.82	2.394	.937
2001 TL ve üstü	501-1500 TL	-5.81*	2.072	.016
	1501-2000 TL	.82	2.394	.937

Varyansların eşitliği Levene's testinde sağlandığı için Tukey testi sonuçlarına göre yalnızca edilgen saldırganlık aile aylık gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir. 501-1500 TL gelir grubu 1501-2000 TL ($p=.016<.05$) ve 2001 TL ve üstü geliri olan gruba göre ($p=.016<.05$) anlamlı farklılık göstermektedir. 501-1500 TL geliri olan grubun edilgen saldırganlık ortalamaları diğer 2 gruba göre anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

H13. Kişisel gelir düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 34. Kişisel Gelir Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeyleri İstatistikleri

	N	Ortalama	S.S.	St. Hata	Min.	Maks.
0-500 TL	48	31.58	3.631	.524	20	39
500 TL ve üstü	63	30.95	3.908	.492	17	38
Total	111	31.23	3.787	.359	17	39

Çizelge 35. Kişisel Gelir Düzeyine Göre Öz-Yeterlik Düzeylerinin Farklılaşp Farklılaşmadığının Tespiti İçin Yapılan Tek Yönlü T Testi Analizi

Varyansların Eşitliği İçin Levene's Testi					
	F	p	t	Sd	p
Varyansların eşit dağıldığı durum	.258	.612	.869	109	.387
Varyansların eşit dağılmadığı durum			.877	104.730	.382

Kişisel gelir düzeyine göre öz yeterlik düzeylerinin değişip değişmediğini tespit etmek amaçlı yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda Levene's testi varyansların eşit dağılıp dağılmadığını göstermektedir. $P=.612>.05$ olduğundan dağılımların farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda varyansların eşit dağılmadığı duruma göre ortaya çıkan kişisel gelir düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir ($p=.382$, $p>.05$). Yukarıda yer alan veriler ışığında H13 hipotezi ret edilir.

H14. Kişisel gelire göre saldırganlık düzeyleri farklılık göstermektedir.

Çizelge 36. Kişisel Gelire Göre Saldırganlık Türü İstatistikleri

	Kişisel Gelir	Ort.	S.S.	N
Yıkıcı Saldırganlık	0-501 TL	29.62	11.123	48

	501 TL ve üstü	27.92	12.471	63
	Toplam	28.66	11.885	111
	0-501 TL	39.50	12.505	48
Atılğan Saldırğanlık	501 TL ve üstü	41.25	12.912	63
	Toplam	40.50	12.710	111
	0-501 TL	29.35	8.539	48
Edilgen Saldırğanlık	501 TL ve üstü	26.17	10.740	63
	Toplam	27.55	9.933	111

Çizelge 37. Kişisel Gelire Göre Saldırğanlık Türlerinin Kovaryans Matrislerinin Eşitliğı için Box's Testi

Box's M	3.638
F	.588
Sd1	6
Sd2	71168.784
p	.740

Gruplar boyunca bağımlı değışkenlerin kovaryans matrislerinin eşit olduğı varsayımını test etmek için kullanılan **Box's M** testi sonuçlarına göre $p=.740>0.05$ olduğundan temel varsayım olan kovaryans eşitliğı sağlanmıştır.

Çizelge 38. Kişisel Gelire Göre Saldırğanlık Türlerinin Varyansların Eşitliğı için Levene Testi

	F	Sd1	Sd2	p
Yıkıcı Saldırğanlık	.529	1	109	.468
Atılğan Saldırğanlık	.001	1	109	.980
Edilgen Saldırğanlık	2.357	1	109	.128

Bağımlı değışkenlerdeki gruplar arası varyans eşitliğı şartını test eden **Levene's** testi sonuçlarına göre tüm saldırğanlık türleri için anlamlılık değıerleri $p>.05$ olduğundan kişisel gelir için varyans eşitliğı şartı sağlanmıştır.

Çizelge 39. Kişisel Gelire Göre Saldırıcılık Türlerinin Tek Yönlü MANOVA Test Sonuçları

Etki		Değer	F	p	Kısmi Eta Kareleri
Sabit	Pillai's Trace	.940	560.302	.000	.940
	Wilks' Lambda	.060	560.302	.000	.940
	Hotelling's Trace	15.709	560.302	.000	.940
	Roy's Largest Root	15.709	560.302	.000	.940
Kişisel Gelir	Pillai's Trace	.034	1.258	.293	.034
	Wilks' Lambda	.966	1.258	.293	.034
	Hotelling's Trace	.035	1.258	.293	.034
	Roy's Largest Root	.035	1.258	.293	.034

Çizelgeye göre $p > .05$ olduğundan kişisel gelire göre saldırıcılık grupları arasında herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Yukarıdaki veriler ışığında H14 hipotezi ret edilmiştir.

H15. Kişisel gelir saldırıcılık düzeylerini etkilemektedir.

Çizelge 40. Kişisel Gelire Göre Saldırıcılık Türlerinin Varyans Analizi Çizelgesi

	Bağımlı Değişken	Tip 3 Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kareleri
Düzeltilmiş Model	Yıkıcı	79.138 ^a	1	79.138	.558	.457	.005
	Atılğan	83.811 ^b	1	83.811	.517	.474	.005
	Edilgen	275.419 ^c	1	275.419	2.838	.095	.025
Sabit	Yıkıcı	90216.003	1	90216.003	636.152	.000	.854
	Atılğan	177658.730	1	177658.730	1094.927	.000	.909
	Edilgen	84003.023	1	84003.023	865.596	.000	.888
Kişisel Gelir	Yıkıcı	79.138	1	79.138	.558	.457	.005
	Atılğan	83.811	1	83.811	.517	.474	.005
	Edilgen	275.419	1	275.419	2.838	.095	.025
Hata	Yıkıcı	15457.853	109	141.815			

	Atılğan	17685.937	109	162.256
	Edilgen	10578.059	109	97.046
<hr/>				
	Yıkıcı	106697.000	111	
Toplam	Atılğan	199797.000	111	
	Edilgen	95100.000	111	
<hr/>				
	Yıkıcı	15536.991	110	
Düzeltilmiş Toplam	Atılğan	17769.748	110	
	Edilgen	10853.477	110	

a. $R^2 = .005$ (Düz. $R^2 = -.004$)

b. $R^2 = .005$ (Düz. $R^2 = -.004$)

c. $R^2 = .025$ (Düz. $R^2 = .016$)

Kişisel gelir saldırganlık türlerinden hiçbirini etkilememektedir ($p > .05$). H15 hipotezi ret edilmiştir.

Çizelge 41. Özyeterlik ve Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Korelasyon Çizelgesi

	Yıkıcı Saldırganlık	Atılğan Saldırganlık	Edilgen Saldırganlık
Pearson Correlation	-,132	-,315**	,042
Sig. (2-tailed)	,169	,001	,663
N	111	111	111

Saldırganlık düzeyleri ile özyeterlik arasındaki korelasyon incelendiğinde özyeterlik ile yalnızca atılğan saldırganlık arasında anlamlı fakat ters yönde bir korelasyon bulunduğu tespit edilmiştir ($p = .001 < .05$, $r = -.315$).

TARTIŞMA

Öz yeterlik kavramı ilk kez Bandura tarafından sosyal bilişsel kuram çerçevesinde kullanılmıştır. Bu kurama göre, bireylerin davranışları çevresel etkenler, davranışta bulunan bireyin bilişsel yapısı ve diğer özellikleri ile davranışın kendisi arasındaki üçlü etkileşimin bir sonucu olarak şekillenir. Wood ve Bandura'ya göre, davranışların üç grup etken arasındaki etkileşim sonucunda şekillenmesi bu üç grup etkenin davranış üzerindeki etkisinin aynı güçte olduğu ya da bu üç grup etken arasındaki etkileşimin aynı anda gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Bir nedensel etkenin davranış üzerindeki etkisinin ortaya çıkması ve diğer etkenlerle etkileşime girmesi belirli bir zaman içerisinde gerçekleşmektedir (Öcel, H. 2002, aktaran: Kocaekşi, 2010: 29).

Çalışmamızda kişisel gelir düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri arasında farklılık bulunamamıştır. Ancak Satıcı, (2013) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada; öğrencilerin ailenin ekonomik durumuna ilişkin algılarına göre akademik öz yeterlik puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu saptamıştır.

Kitsantas, A. ve Zimmerman, B. J., (2002) 30 kadın voleybolcu ile çalışma yapmışlar ve grubu usta, usta olmayan ve yeni başlayan olarak 3 gruba ayırmışlar ve öz yeterlik inancını incelemişlerdir. Çalışma sonrası, usta olanların usta olmayanlardan ve yeni başlayanlardan daha yüksek yeterlik inancına sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu çalışma ustalığın tecrübenin yanında zamanla da geliştiğini düşünürsek zaman-öz yeterlik ilişkisi için bir bakış açısı sağlayacağı düşünülebilir (Aktaran: Kocaekşi, 2010: 89).

Aydiner (2011)'de çalışmasında algılanan sosyo-ekonomik düzey ile öz yeterlik arasında anlamlı bir ilişki ve doğru orantı tespit etmiştir. Aralarındaki anlamlı ilişki en fazla yüksek ve orta düzey akademik başarı arasında bulunmuştur. Diğer bir ifade ile bireylerin sosyo-ekonomik özellikleri onların genel öz-yeterlik düzeylerine ne yönde etki edeceğini belirlemektedir.

Barling,J. ve Abel, M. (1983) öz yeterlik ve tenis performanslarını inceledikleri çalışmalarında, çalışmaya 40 tenisçi katılmış ve çalışma sonucunda, öz yeterlik inancı ile tenis performansı arasında (performans burada kendilik değerlendirmesi ile maç puanları ve sonucu olarak değerlendirilmiştir) anlamlı bir korelasyon bulunmuştur. Ayrıca daha becerili ve iyi sporcular daha yüksek yeterlik inancı sergilemişlerdir (Aktaran: Kocaekşi, 2010: 100)

Bozkurt (2014) ise yapmış olduğu çalışmada erkek sporcularda sosyo-ekonomik düzey ile öz yeterlik açısından sosyo-ekonomik düzey gruplarında anlamlı fark olmadığını bulmuştur.

Miller, J.T. ve McAuley, E., (1987) basketbol sınıfından mezun olmayan 18 basketbol oyuncusu ile serbest atış performansı ve öz yeterlik inançlarını inceledikleri çalışmalarında, grubu rastgele hedef yönelimli ve hedef yönelimli olmayan olarak ayırmışlardır. Performanslar her 5 haftada bir değerlendirilmiştir. Yapılan ANCOVA sonuçlarına göre, hedef yönelimli antrenman yapan grup hedef yönelimli antrenman yapmayan gruba göre daha yüksek öz yeterlik düzeyi göstermiştir. Ayrıca öz yeterlik ve performans arasındaki ilişki hedef yönelimli antrenman yapan grupta daha yüksek çıkmıştır (Aktaran: Kocaekşi, 2010: 91).

Çalışmamızda amatör futbolcularda okul türüne göre öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Ünüvar (2007)'ın yapmış olduğu çalışmada da devam edilen okul türü değişkeni açısından öğrencilerin öz yeterlik düzeyi anlamlı şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmamızda öz yeterliğin yıkıcı saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca atılgan saldırganlık üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile örneklem grubuna yer alan futbolcuların öz yeterlilik düzeyleri arttıkça atılgan saldırganlık düzeyleri düşmektedir. Öz yeterliğin edilgen saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Dervent (2007), çalışmasında spor yapan deneklerin atılganlık puanları ortalamasını spor yapmayan deneklerinkinden daha yüksek, yıkıcı saldırganlık ortalamasını ise düşük bulmuştur. Edilgen ve genel saldırganlık puanlarında ise gruplar arası farklılaşma belirgin değildir. Yıldız (2009)'un spor yapan ve spor yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini incelediği çalışmasında, edilgen saldırganlık alt boyutu için spor yapmayanların, yıkıcı saldırganlık için ise spor yapanların puanları anlamlı derecede daha yüksek bulmuştur. Atılgan saldırganlık ve saldırganlık için elde edilen puanların spor yapan ve yapmayanlar bakımından karşılaştırılmasında ise spor yapanlarla spor yapmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen (1992) araştırmalarında saldırganlıkla cinsiyet ve yaş ilişkisini ele almışlardır. Araştırma sonuçları, sekiz yaş grubundaki erkeklerin doğrudan saldırganlığa kızlara göre daha sık başvurduğunu, kızlarınsa çekilme davranışını erkeklere oranla daha çok sergilediklerini, dolaylı saldırganlık puanları bakımından cinsiyetlerin arasındaki farkın anlamlı olmadığı sonucuna varmışlardır. On beş yaş grubundaki erkeklerin fiziksel saldırganlığa, aynı yaş grubundaki kızlarınsa dolaylı saldırganlık ve çekilme davranışlarına daha sık başvurdukları da bulunmuştur. Bununla beraber, doğrudan sözel saldırganlık açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırma sonucunda erkeklerin doğrudan, kızlarınsa dolaylı saldırganlığa daha çok başvurduğu görülmüştür.

Öztürk (2008) orta öğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek için bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmada ergenin saldırgan davranışlarının yaş, cinsiyet, okul türü, okul başarısı, gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba tutumu, arkadaşlık ilişkilerinden memnuniyet durumu, öğretmenleri ile ilişkilerinden memnuniyet durumu, ailenin yapısı ve devamsızlığa göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda orta öğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri yaş, cinsiyet, okul türü, okul başarısı, gelir düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba tutumu, arkadaşlık ilişkilerinden memnuniyet durumu, öğretmenleri ile ilişkilerinden memnuniyet durumu, ailenin yapısı ve devamsızlığa göre farklılaşma olduğu görülmüştür. Ancak annenin eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, gelir düzeyleri ve ailenin yapısının 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Karakaya (2008), İstanbul'un, Avrupa yakasında bulunan endüstri meslek liselerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmasının örneklemini Endüstri Meslek Lisesinden 103'ü kız 238'i erkek olmak üzere 341 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada öğrencilerin verdiği cevaplarla şiddet ölçeğinin farklı maddelerinin karşılaştırılması neticesinde; aile gelirinin düşük oluşu, internet kullanımı, içki, sigara ve madde kullanımı, okulda şiddet yaşaması, yaş ve cinsiyetin, okul türünün; şiddete yönelimde etkili olduğu bulunmuştur. Bunun dışında aile içi şiddet ile öğrencinin kendi uyguladığı şiddet ve okulda yaşadığı şiddet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Kabak (2009) "Ergenlerde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi" adlı çalışmada, spor yapan ergenler ile spor yapmayan ergenlerin saldırgan davranışlarını karşılaştırmıştır. Araştırma 600 öğrenci üzerinde Kocatürk tarafından geliştirilen "Saldırganlık ölçeği" kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet ve aile aylık gelir seviyesine göre öğrencilerin saldırganlık puanları arasında istatistiksel anlamda bir farkın olduğu tespit edilmiştir. Erkekler kızlara oranla istatistiksel olarak daha fazla saldırganlık puanına ($p<0.023$), ailenin aylık geliri 600 tl ve altında olan öğrencilerin saldırganlık puanları diğer öğrencilere göre daha düşük bulunmuştur ($p<0.000$).

Erşan vd. (2009) çalışmalarında beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini sosyodemografik açıdan incelemişlerdir. Araştırmaya 183 erkek ve 103 bayan katılmıştır. Araştırma sonucunda saldırganlık ölçeği puan ortalamalarının yaşa, cinsiyete, bölüm ve bransa göre farklılık göstermediği, saldırganlık ölçeği alt ölçeklerinden yıkıcı saldırganlıkla edilgen saldırganlık arasında pozitif korelasyon saptanmıştır. Özetle, çalışma sonuçlarına göre saldırganlık düzeyinin sosyo-demografik değişkenlerden etkilenmediği bulunmuştur.

Yıkıcı saldırganlık, Atılgan saldırganlık ve edilgen saldırganlık alt boyutlarında eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Eğitim düzeyine göre öz yeterlik düzeylerinde anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Topuz (2008) çalışmada futbolcuların saldırganlık alt boyutlarına ve toplamına ait puan ortalamalarının eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesinde; ilköğretim, lise ve üniversite mezunu olan futbolcuların, saldırganlık alt boyutlarına ve toplamına ait puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığını tespit etmiştir.

Menteş (2007), lise öğrencilerinin atılganlık seviyesine sporun etkisini belirlemek, demografik özelliklerinin atılganlık düzeyi ile bir ilişkisinin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, lise öğrencilerinin % 61.6'sı (670'i) atılgan davranış biçimine sahipken, %38.4'ü (417'si) atılgan davranış biçimine sahip olmadıkları bulunmuştur. Lise öğrencilerinin atılganlık düzeyinde lisanslı olarak spor yapıp yapmadıklarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık olmadığı; takım sporun yapanların atılganlık düzeyi puanlarının bireysel spor yapanlara göre yüksek olduğu; spor yapma süreleri ve sportif müsabakalara düzenli olarak katılıp katılmama ile atılganlık düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı bulunmuştur. Lise öğrencilerinin atılganlık düzeyinde yaşa, kardeş sayısına, annenin ve babanın mesleğine bağlı olarak istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken; cinsiyet,

devam ettikleri sınıf, devam ettikleri okul, gelir düzeyi, annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, boy ve kilo değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

Çalışmamızda aile aylık gelirin'e göre saldırganlık grupları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Aile aylık geliri saldırganlık türlerinden yıkıcı ve atılgan saldırganlık türünü etkilemezken, yalnızca edilgen saldırganlık türünü etkilemektedir. Araştırma sonucuna göre 501 – 1.500 TL gelir grubu 1.501 – 2.000 TL ve 2.001 TL ve üstü geliri olan gruba göre anlamlı farklılık göstermektedir. 501 – 1.500 TL geliri olan grubun edilgen saldırganlık puanları diğer 2 gruba göre anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur. Topuz (2008) çalışmasında futbolcuların saldırganlık alt boyutlarına ve toplamına ait puan ortalamalarının ailelerinin gelir düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesinde; aileleri 400 TL ve aşağısı, 401-600 TL, 601-900 TL, 901-1200 TL ve 1201 TL ve üstü gelire sahip olan futbolcuların saldırganlık alt boyutlarına ve toplamına ait puan ortalamalarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığını tespit etmiştir.

SONUÇ

Demografik özelliklere ilişkin sonuçlar

- 1- Araştırmamıza en fazla 17 yaş grubunda katılım sağlandığı görülmektedir (% 33.3, 37 kişi). En az katılım ise 20 yaş grubundadır (% 5.4).
- 2- Okul türüne göre yapılan dağılımda en yüksek frekansa sahip okul türünün lise mezunu olanların olduğu görülmektedir (% 45.0, 50 kişi). En az frekansa sahip okul türünün ise % 3.6 (4 kişi) ile ilkokul olduğu görülmüştür.
- 3- Katılımcıların kaç yıldır spor yaptıklarına dair dağılım incelendiğinde en yüksek frekansa 8 yıl ve üzeri spor yapanların sahip olduğu görülmektedir (% 40.5, 45 kişi). En düşük frekansa sahip grup ise 3-4 yıldır spor yapanlar (% 9.0, 10 kişi) olmuştur.
- 4- Aile aylık gelir durumlarına ilişkin frekans dağılımı incelendiğinde en yüksek frekansa 2.001 TL ve üzeri gelir grubunda olanlar olduğu görülmektedir. En düşük frekansa ise 0 – 501 TL gelir düzeyine sahip olanlar (% 0.9, 1 kişi) sahiptir.
- 5- Sporcuların aylık ellerine geçen para miktarına göre incelendiğinde 501 TL ve üstü aylık gelir elde edenlerin % 51,3 (57 kişi) ile en yüksek frekansa sahip oldukları tespit edilmiştir. En düşük frekansa ise 0-501 TL gelire sahip olanlar (% 48,7, 54 kişi) sahiptir.

Problem cümlelerine ilişkin sonuçlar

- 1- Amatör futbolcularda öz yeterliğin yıkıcı saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir ($p=.169$, $p>.05$).
- 2- Amatör futbolcularda öz yeterliğin atılgen saldırganlık üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğu tespit edilmiştir ($p=.001$, $p<.05$). Diğer bir ifade ile örneklem grubuna yer alan futbolcuların öz yeterlilik düzeyleri arttıkça atılgen saldırganlık düzeyleri düşmektedir.
- 3- Amatör futbolcularda öz yeterliğin edilgen saldırganlık üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir ($p=.663$, $p>.05$).
- 4- Amatör futbolcularda eğitim düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı farklılık tespit edilememiştir.
- 5- Amatör futbolcularda okul türüne göre saldırganlık grupları arasında farklılık vardır. Okul türü edilgen saldırganlık türünü etkilemektedir. Buna göre ortaokul mezunlarının lisans mezunlarına göre edilgen saldırganlık düzeyleri yüksek bulunmuştur.
- 6- Amatör futbolcularda spor yılında göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermemektedir.
- 7- Amatör futbolcularda spor yılına göre saldırganlık grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Buna göre spor yılı saldırganlık türlerinden atılgen saldırganlık türünü etkilemezken, yıkıcı ve edilgen saldırganlık

türünü etkilemektedir. Araştırma sonucuna göre yalnızca edilgen saldırganlık spor yılına göre farklılık göstermektedir. 8 yıl ve üzerinde spor yapanlar ve 3-4 yıldır spor yapanlara göre ve 5-6 yıldır spor yapanlara göre anlamlı farklılık göstermektedir. 8 yıl ve üzerinde spor yapanların edilgen saldırganlık puanları diğer 2 gruba göre daha düşük bulunmuştur.

- 8-** Amatör futbolcularda aile aylık gelirine göre saldırganlık grupları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Aile aylık geliri saldırganlık türlerinden yıkıcı ve atılğan saldırganlık türünü etkilemezken, yalnızca edilgen saldırganlık türünü etkilemektedir. Araştırma sonucuna göre 501 – 1.500 TL gelir grubu 1.501 – 2.000 TL ve 2.001 TL ve üstü geliri olan gruba göre anlamlı farklılık göstermektedir. 501 – 1.500 TL geliri olan grubun edilgen saldırganlık puanları diğer 2 gruba göre anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur.
- 9-** Amatör futbolcularda kişisel gelir düzeyine göre öz yeterlik düzeyleri farklılık göstermemektedir.
- 10-** Amatör futbolcularda kişisel gelire göre saldırganlık grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kişisel gelir saldırganlık türlerinden hiçbirini etkilememektedir.
- 11-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından yıkıcı saldırganlık, kişisel gelir durumuna göre anlamlı bir fark göstermemiştir.
- 12-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılğan saldırganlık, okul düzeyine göre anlamlı bir fark göstermemiştir.
- 13-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılğan saldırganlık, spor yılına göre anlamlı bir fark göstermemiştir.
- 14-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılğan saldırganlık, ailenin aylık gelir durumuna göre anlamlı bir fark göstermemiştir.
- 15-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından atılğan saldırganlık, kişisel gelir durumuna göre anlamlı bir fark göstermemiştir.
- 16-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından edilgen saldırganlık, okul düzeyine göre anlamlı bir fark göstermemiştir.
- 17-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından edilgen saldırganlık, spor yılına göre anlamlı bir fark göstermemiştir.
- 18-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından edilgen saldırganlık, ailenin aylık gelir durumuna göre anlamlı bir fark göstermemiştir.
- 19-** Amatör futbolcuların saldırganlık alt boyutlarından edilgen saldırganlık, kişisel gelir durumuna göre anlamlı bir fark göstermemiştir.

KAYNAKLAR

Acet, M., Sporda Saldırganlık ve Şiddet, Yaylacık Matbaası, İstanbul, Türkiye (2005).

Aydiner, B. B., Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçlarının Alt Boyutlarının Genel Öz-Yeterlik Yaşam Doyumu ve Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya, Türkiye (2011).

Bandura, A., Self-Efficacy in Changing Societies, Cambridge, The Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge, United Kingdom (1999).

Baumann, S., Uygulamalı Spor Psikolojisi, (Çev. C. İkizler, A.O. Özcan) Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, Türkiye (1994).

Baymur F., Genel Psikoloji, İnkılap ve Anka Kitapevleri, İstanbul, Türkiye (1973).

Bilge, A., Ünal, G., Öfke, Öfke Kontrolü ve Hemşirelik Yaklaşımı, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 21(1), 189-196, İzmir, Türkiye (2005).

Björkqvist, Kaj, Kirsti M. J. Lagerspetz, Ari Kaukiainen, Do Girls Manipulate Boys Fight?, Developmental Trends in Regard to Direct and Indirect Aggression, Aggressive Behavior, 18, 117-127 (1992).

Bozkurt, Ş., Okul Sporlarına Katılan Öğrencilerin Katılım Motivasyonu, Başarı Algısı ve Öz Yeterliklerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antalya, Türkiye (2014).

Burger, J. M., Kişilik, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006.

Cox R. H., In Sport Psychology, Sport Psychology For Teenager, Dubuque, Iowa, Wm. C. Brown, 187 (1985).

Cüceloğlu D., İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Çobanoğlu M. G., Sporda Saldırganlık Olgusu ve Bu Olgunun Sportif Performans Üzerine Etkisi, Doktora Tezi, İzmir, Türkiye (1993).

Demirel, P., Kalkavan, A., Acet, M., Koç, H., Şinoforoğlu, O.T., Okullararası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Kız Öğrencilerin Sporda Saldırganlık ve Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Araştırılması, 9. Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı, 3-5 Kasım 2006, Muğla, Türkiye (2006).

Dervent, F., Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye (2007).

Duque, Luis.F., Joanne Klevens, Clemencia Ramirez, “Overlap, Correlates of Different Types of Aggression Among Adults, Results From A Cross-Sectional Survey In Bogotá, Colombia”, *Aggressive Behavior*, 29, 191-201 (2003).

Eroğlu, S. E., Saldırganlık Davranışının Boyutları ve İlişkili Olduğu Faktörler, Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, 205-221 (2009).

Erşan E, Doğan O., Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinde Atılğanlık ve Saldırganlık Düzeylerinin Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi, 7. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 241, 27-29 Ekim 2002, Mirage Park Resort, Kemer, Antalya, Türkiye (2002).

Gergen, K. J., Gergen, M.N., *Sociol Psychologie*, 2nd Edition, NY, Springer-Verleg (1986).

Göka, E., Saldırganlığın Nedenleri, Ankara Numune Hastanesi Psikiyatri Kliniği Şefi, Ankara, Türkiye (2009).

Green, Laura, R., Deborah, R. Richardson, Tania Lago, How Do Friendship, Indirect, Direct Aggression Relate?, *Aggressive Behavior*, 22, 81-86 (1996).

Güner B.Ç., Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 19 Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye (2006).

Haslam, D. M., Pakenham, K. I., Smith, A., Social Support and Postpartum Depressive Symptomatology, The Mediating Role of Maternal Self-Efficacy, *Infant Mental Health Journal*, 27(3), 276-291 (2006).

İnceoğlu, M., Gdleme Yöntemleri, Ankara Üniversitesi, Basın – Yayın Yüksekokulu Yayınları, No, 4, Ankara, Türkiye (1985).

Kalaycı, Ő., SPSS Uygulamalı Çok DeđiŐkenli İstatistik Teknikleri, 4. Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, Türkiye (2009).

Kanoğlu, E., Lise ğrencilerinin fke Düzeyleri ve fke İfadelerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye (2008).

Karasar, N., Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

Karakaya, E., Endüstri Meslek Lisesi ğrencilerinin, Şiddet Eğilimlerinin Çok Yönlü Olarak Değerlendirilmesi (İstanbul İli Avrupa Yakası rneği), Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye (2008).

Kesen, N. F., Deniz, M. E., DurmuŐođlu, N., Ergenlerde Saldırganlık ve fke Düzeyleri Arasındaki İlişki, Yetiştirme Yurtları zerinde Bir Araştırma, SHÇEK Genel Müdürlüğü, NevŐehir, Türkiye (2004).

Kiper, İ., Saldırganlık Türlerinin ÇeŐitleri, Ekonomik Sosyal ve Akademik DeđerŐkenlerle İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Türkiye (1984).

Kocaekşi, S. Hentbol Bayan Milli Takımında Zaman DeđerŐimi Ve Performansın Grup Sargınlığı, Sportif Kendine Güven, z-Yeterlik, Hedef Yönelimi Ve YarıŐma Kaygısı zerine Etkisi, Doktora Tezi, Ankara, Türkiye (2010).

Kökdemir, H. Öfke ve fke Kontrolü, PİVOLKA, 3(12), 7-10 (2004).

Kurtyılmaz, Y., ğretmen adaylarının saldırganlık düzeyleri ile akademik baŐarıları, iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki iliŐkiler (Anadolu niversitesi ve Osmangazi niversitesi ğrencileri üzerinde bir araştırma), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye (2005).

Luszczynska, A., Scholz, U., Schwarzer, R. The General Self-Efficacy Scale, Multicultural Validation Studies, The Journal of Psychology, 139(5), 439-457 (2005).

Menteş, A., Lise Öğrencilerinin Atılganlık Düzeyine Sporun Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye (2007).

Ocel, H., The Role of self efficacy collective efficacy beliefs and cohesiveness in predicting players evaluations of their teams past present performance and future performance expentancies, unpublished thesis, Ankara, Turkey (2002).

Öztürk, N., Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, Türkiye (2008).

Poggenpoel, M., Mybrugh, C., the lived-experience of aggression in secondary schools in South Africa, Education, 123 (1), 161-167 (2002).

Russel, G. W., Aggression in the Sports World, A Social Psychological Perspective, Department of Psychology & Neuroscience, University of Lethbridge, Canada (2008).

Saçar, B., İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Öfke Tepkisiyle Arkadaş Bağlılığının İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, Türkiye (2007).

Saticı, A.S., Üniversite Öğrencilerinin Akademik Öz-Yeterliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye (2013).

Şahin, H. M., Sporda Şiddet ve Saldırganlık, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Türkiye (2003).

Şahin, E. S., Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye (2007).

Taşkın, F., Aile İçi Cinsel Taciz - Ensest Kavramı, Psikolojik Danışman, Ankara, Türkiye (2010).

Tavşancıl, E., Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi (4. Baskı), Nobel Kitabevi, Ankara, Türkiye (2006).

Tipton, R. M., Worthington, E. L., The Measurement of Generalized Self-Efficacy, A Study of Construct Validity, Journal of Personality Assessment, 48(5), 545-548 (1984).

Topuz, R., Amatör Futbol Oyuncularının Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye (2008).

Ülker, A. U., Öfke Yönetimi, T.C Sağlık Bakanlığı, Hudut ve Sahiller Genel Müdürlüğü Bülteni, Nisan, 12 (2009).

Ünüvar, A., Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Ana-Baba Tutumları ile Kendine Saygı Düzeylerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye (2007).

Yalçın, İ., Ailelerinden Algıladıkları Destek Düzeyleri Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye (2004).

Yıldız, S., Spor Yapan ve Spor Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye (2009).